

Dr. Sipos Péter

**A nem vagyoni kártérítés jogalapja
az alkotmánybírósági határozatok és az ítélkezési gyakorlat tükrében**

D o l g o z a t

Budapest, 2002. április

Tartalomjegyzék

Bevezetés

- 1. A nem vagyoni kártérítés intézménye a magyar jog elmúlt száz évében**
- 2. A nem vagyoni kártérítés funkciói**
- 3. A személyiségi jogsértés mint a nem vagyoni kártérítés jogalapja**
 - 3.1. Az emberi méltósághoz való jog és az általános személyiségi jog kapcsolata
 - 3.2. A személyhez fűződő jogok bármilyen súlyú megsértése megteremti a jogalapot, a sérelem foka kizárólag az összecszerűség körében értékelhető.
(Hajdú-Bihar Megyei Bíróság, 3. Pf. 20 577/1995. sz.)
 - 3.3. A nem vagyoni kártérítés jogalapja a felperes személyiségi jogainak megsértése.
(Legfelsőbb Bíróság, Pf. III. 20 646/1995. sz.)
 - 3.4. A személyiségsérelem folytán a nem vagyoni kártérítés feltételei fennállnak, annak ellenére, hogy a sérülés szövődmény nélkül gyógyult.
(Szegei Városi Bíróság, 13. P. 20 343/1995. sz.)
 - 3.5. A nem vagyoni kár megállapításához nem szükséges, hogy a károsultnak a társadalmi életben való részvétele vagy az élete tartósan vagy súlyosan megnehezüljön.
A nem vagyoni kártérítés a személyhez fűződő jogok megsértéséért járó felelősség alakzata.
(Szegei Városi Bíróság, 13. P. 20 060/1995. sz.)
- 4. A személyiség értékminőségének csökkenése, illetve a személyiségi jogsértéssel okozott hátrány mint a nem vagyoni kártérítés jogalapja**
 - 4.1. A személyiség értékminősége csökkenésének feltétele
 - 4.1.1. A nem vagyoni kár az emberi személyiség értékminőségének csökkenése.
(Kaposvári Városi Bíróság, 3. P. 23 156/1994. sz.)
 - 4.1.2. Ha megvalósul a személyiség értékminőségének csökkenése, bekövetkezik a nem vagyoni kár.
(Legfelsőbb Bíróság, Pfv. III. 21 787/1995. sz.)
 - 4.1.3. Az emberi személyiség értékminőségének csökkenésével bekövetkezett kár akkor állapítható meg, ha a személyiség helyzete a korábbihoz képest kedvezőtlenül megváltozik.
(Kaposvári Városi Bíróság, 3. P. 20 895/1995. sz.)

- 4.2. A személyiségi jogsértéssel okozott hátrány feltétele
- 4.2.1. A személyhez fűződő jog megsértése esetén a sérelmet szenvedő fél nem vagyoni kártérítést akkor igényelhet, ha olyan hátrány bekövetkeztét bizonyítja, amelynek csökkentéséhez vagy kiküszöböléséhez a nem vagyoni kárpótlás szükséges.
(BH 2001/12.: Legfelsőbb Bíróság, Pfv. III. 24 313/1998. sz.)
- 4.2.2. Valamely népcsoporthoz tartozás miatt okozott személyiségsértéssel összefüggésben jelentkező hátrányok megalapozzák a nem vagyoni kárpótlás iránti igényt.
(BH 2001/366.: Legfelsőbb Bíróság Pfv. IV. 23 045/2000. sz.)
- 5. A személyiségi jogsértés miatti elégtétel az eszmei kártérítés jogalakjaként**
- 5.1. Az igény megtagadása az „ember-roncs” károsultat az elégtételtől fosztaná meg.
(Legfelsőbb Bíróság, Pf. III. 20 343/1982. sz.)
- 5.2. Az elégtétel és a kompenzáció együttes alkalmazása
(Baranya Megyei Munkaügyi Bíróság, 3. M. 571/1997/9. sz.)
- 5.3. Az elégtétellel kapcsolatos jogalkotási hiány kitöltése
- 6. A Ptk. hatályon kívül helyezett 354. §-a mint az immateriális kártérítés jogalapja**
- 6.1. A megsemmisített jogszabályi rendelkezések továbbélése a bírói jogban
(Pécsi Városi Bíróság, 7 20 926/1996/27. sz.)
- 6.2. A nem vagyoni kártérítés jogalapja a Ptk. 354. §-a, ha az a követelés keletkezésekor hatályban volt.
(BH 1997/3.: Legfelsőbb Bíróság, Pfv. III. 22 955/1994. sz.)
- 6.3. A nem vagyoni kárigény csak az 1977. évi IV. törvény hatályba lépése után bekövetkezett károkozás esetén érvényesíthető
(Legfelsőbb Bíróság, Pfv. III. 20 005/1995. sz.)
- 6.4. Az eszmei kárigény érvényesíthetősége a károkozási folyamat túlhúzódására tekintettel
- 7. Nem vagyoni kártérítés bármely jogi érdek csorbítása esetén?**
(Legfelsőbb Bíróság, Pf. V. 23 937/1997/3. sz.)

Jegyzetek

Bevezetés¹

A nyugati demokráciákban a második világháborút követően – az önkényuralmi terror és jogtiprás jövőbeni megakadályozása érdekében – előtérbe kerültek az alapvető állampolgári jogok és az azok védelmét szolgáló jogintézmények. A jogfelfogás változását érzékelteti, hogy az állampolgári jogok elnevezés helyett mindinkább a nemzetközi, az állami joghatóság feletti dimenziókra és e jogok elidegeníthetlenségére is utaló *emberi jogok* megjelölést használták. Hazánkban a rendszerváltással bontakozhatott ki ez a folyamat, melynek jogi alapjait a tárgyalásos forradalom eredményeképpen, a módosítások során újjászülető *Alkotmányunk* teremtette meg. A korábbi, főként deklaratív jellegű „kirakat Alkotmány” végre valódi tartalmat nyert. A *független, demokratikus jogállamként* meghatározott új Magyar Köztársaság első évtizedére visszatekintve láthatjuk, hogy a „*jogállami forradalom*” (Sólyom) megvalósításában kiemelkedő szerepet játszott az alkotmányosság öröként 1990-ben színre lépő *Alkotmánybíróság*. Gyakorlata során „az alkotmányos alapjogok élére állította az *emberi méltóságot*, azaz maga az ember az alkotmányos jogállam központi helyére került, főszereplőjévé vált.”²

Az Alkotmánybíróság az emberi méltósághoz való jogot az „*általános személyiségi jog*” egyik megfogalmazásának tekinti, melyet a modern alkotmányjogban például a személyiség szabad kibontakozásához való jognak, az önrendelkezés szabadságához való jognak, általános cselekvési szabadságnak és a magánszférához való jognak is neveznek. Másképpen fogalmazva: „az alkotmányos alapjogok a polgári jogban *személyhez fűződő jogokká* transzformálódnak.”³

A Polgári Törvénykönyv⁴ (a továbbiakban: Ptk.) 1977-es módosításával⁵ újjáélesztett *nem vagyoni kártérítés intézménye* – a személyiség növekvő jogi elismerésével összhangban – napjainkra az *általános személyiségvédelem eszköze*vé, a személyiséget ért sérelmek esetére rendelt polgári jogi jogvédelmi eszközzé vált. Az I. fejezetben tekintjük át az idáig vezető utat, és eközben kitérünk az elmúlt száz év magyar jogtörténeke máig ható felismeréseire is.

Miképpen a nem vagyoni kártérítés jogintézménye (tartalma, feladata) is folyamatosan a tudományos és a jogalkalmazói – esetenként jogalkotói – disputák keresztüzében áll, a vonatkozó *terminus technicusok* használata sem egységes. A Ptk. 355. § (1) bekezdésében rögzítettek szerint „a kárért felelős személy köteles ... a károsult ... *nem vagyoni kárát megtéríteni*”, míg ugyanezen szakasz (4) bekezdése „*kárpótlás*” megtérítéséről rendelkezik. Az 1977. évi IV. törvényhez fűzött miniszteri indokolás a nem vagyoni hátrány kárpótlásáról, valamint *elégtétel*ről szólt. A Legfelsőbb Bíróság 16. sz. Irányelve a nem vagyoni kártérítés és a nem vagyoni kárpótlás elnevezéseket is alkalmazta. A Legfelsőbb Bíróság 21. sz. Irányelve és az Alkotmánybíróság 34/1992. (VI. 1.) AB határozata következetesen nem vagyoni kártérítésről beszél. A jogirodalomban találkozhatunk még például az eszmei vagy erkölcsi kártérítés, kárpótlás illetve elégtétel; fájdalomdíj; immateriális kártérítés terminus technicusokkal is.

A megkezdődött polgári jogi kodifikációs munkát összehangoló Kodifikációs Főbizottság pedig egyik határozatában rögzíti: „Az új Ptk.-ban a nem vagyoni kártérítést (erkölcsi vagy eszmei elégtétel, jóvátétel vagy sérelemdíj elnevezéssel) a személyhez fűződő jogok szankciójaként kell felvenni.”⁶ Ennél határozottabban foglal állást a terminológia – és árnyaltabban a jogalap – kérdésében Lábady Tamás koncepcionális tanulmányában⁷: „szükséges, hogy az új Ptk. a nem vagyoni kártérítésnek először is egyértelmű terminológiát adjon. Figyelemmel arra, hogy a nem vagyoni kár tulajdonképpen fikció, továbbá tekintetbe véve azt, hogy a nem vagyoni kártérítés alapvetően a károsult adaptálódását segíti, a kárpótlás terminológiája a magyar jogi nyelvben az intézmény sajátos megjelölésére alkalmas volna. Ezt a megjelölést használja a Ptk. is, azonban nem kizárólagosan, hanem a kártérítéssel váltakozva, sőt a kárpótlás megjelölést a vagyoni károk körében is alkalmazza, pl. a 359.§ (1) bekezdésében az általános kártérítésnél. Tekintve, hogy ugyanez a keveredés a bírói gyakorlatban is tükröződik, nem várható, hogy az új kódex terminológiája egyneműsíteni fogja a jogalkalmazási gyakorlatot is. Ezért – figyelemmel a teljes kártérítés elvére is – az új Ptk.-ban indokoltabb fenntartani a *nem vagyoni kártérítés* megjelölést, még ha az fikció is. A kártérítés dogmatikájában nem jelentene ez törést akkor sem, ha az új kódex a hasonló szankció alkalmazhatóságát – más megfelelő

elégtétel hiányában – *sérelemdíjként* megteremti a személyhez fűződő jogok jogkövetkezményeinek alkalmazási körében is.”

A magunk részéről dolgozatunkban, a fentiekre is tekintettel, a jelenleg legáltalánosabban alkalmazott nem vagyoni kártérítés, valamint annak szinonimájaként az immateriális vagy eszmei kártérítés elnevezéseket használjuk.

A nem vagyoni kártérítés hatályos törvényi rendelkezései igen szűkszavúak, valójában csak keretszabályok. Tartalmukat egyedül napjaink bírói gyakorlata alakíthatja ki, a bíróságok ebben a helyzetben „jogalkotói munkát végeznek. Mivel mind a jogalap meghatározása, mind pedig a kárpótlás összegszerűségének megállapítása bírói mérlegelésre, szabad bírói belátásra utalt, *a bíróságok ítélkezési gyakorlata határozza meg a nem vagyoni kártérítés anyagi jogi joganyagát.*”⁸ Ezzel kapcsolatban jegyezzük meg, hogy Grosschmid Béni már száz évvel ezelőtt úgy érvelt a nem vagyoni kártérítés bevezetése ellen, hogy „az ebbéli jogalkalmazás alig lenne egyéb mint esetről-esetre való törvényhozás”.⁹ Napjainkra tehát beigazolódni látszanak *Grosschmid aggályai*, „reális veszély ugyanis, hogy a nem vagyoni kártérítés az ellenőrizhetetlen bírói szubjektivizmus lehetőségét teremti meg az egzakt kártérítési jogban” – figyelmeztet Horeczky.¹⁰ A hatályos, különösen absztrakt törvényi rendelkezések ezt nem képesek megakadályozni.

A mindenkori szabályozás számára az egyik legnagyobb nehézséget a jogintézményben rejlő *jogi és fogalmi ellentmondás* jelenti, hiszen annak alapján a gyakorlatban olyan sérelmeket kellene pénzben kifejezni, amelyek vagyoni mércével megmérhetetlenek, az eredeti állapot helyreállíthatatlan, még ideálisnak mondható esetben is csak az okozott immateriális kár hozzávetőleges kiegyensúlyozása lehetséges. A hatályos törvényi rendelkezések feltehetőleg a polgári jogi kodifikáció időszakában, az új Ptk. megalkotásáig már nem változnak.

A jogintézmény tartalmi szabályozása és az egységes bírói jog hiánya „*az ítélkezésben bizonytalanságra és eltérő gyakorlat kialakulására vezetett.*” – olvashatjuk A polgári törvénykönyv magyarázatának legújabb kiadásában¹¹ (a továbbiakban: Kommentár). Elkerülhetetlen emiatt – a hiányzó jogi szabályozás pótlásáig is – a bíróságok

gyakorlatának egységesítése, „jogegységi határozattal a nem vagyoni kárpótlás megállapításához szükséges feltételek meghatározása.”¹² A *jogbiztonság* követelményének megfelelő, következetes és állandó, összehangolt bírói gyakorlat kialakításához – első lépésként – nélkülözhetetlen a jelenlegi heterogén törvénykezés áttekintése, és amennyiben lehetséges, rendszerezése, elemzése. Mindennek elvégzése ugyanakkor lehetőséget teremt arra is, hogy megvizsgáljuk az alkotmányjogi és a polgári jogi dimenziók érintkezését: különösen az emberi méltósághoz való jog és az általános személyiségi jog kapcsolatát, valamint az alkotmánybírói gyakorlat és a bírói esetjog összefüggéseit.

Dolgozatunkban erre vállalkozunk, amikor a *nem vagyoni kártérítés jogalapjának a mai ítéletekben tükröződő különféle értelmezéseit* igyekszünk csoportosítani, rámutatva a felfogásbeli eltérések lehetséges okaira, ütköztetve a háttérükben lévő elméleti nézeteket, valamint vázolva a nyilvánosságra hozott kodifikációs törekvéseket és érzékeltetve személyes álláspontunkat is – természetesen a témával kapcsolatos kiváló tudományos és gyakorlati jellegű művekre támaszkodva (ld. Jegyzetek). A *történeti* fejezetet (1.) követően az immateriális kártérítés *funkcióit* tesszük vizsgálatunk tárgyává (2. fejezet). A büntetőjogi gyökerekkel rendelkező magánjogi intézmény kettős természetén alapuló kompenzációs és elégtételadási funkciók elemzése során többek között bemutatjuk Szladits Károly, Marton Géza, Lábady Tamás és Horeczky Károly nézeteit. Ezután a *különböző jogalap-megközelítéseket elemezzük*, a csoportosítás alapjául az ítélezésben viszonylag gyakran előforduló, hasonló értelmezések szolgáltak. Hangsúlyozzuk, hogy – terjedelmi okokból – minden fejezetben néhány kiválasztott, az adott felfogásra jellemző ítéletet (indokolást) vizsgálunk. Az eszmei kártérítés jogalapjaként a 3. fejezet a személyiségi jogsértést; a 4. fejezet a személyiség értékminőségének csökkenését, illetve a személyiségi jogsértéssel okozott hátrányt; majd az 5. fejezet a személyiségi jogsértés miatti elégtételt elemzi. A Ptk. hatályon kívül helyezett 354. §-a még igen gyakran „visszajáró kisértetként” feltűnik a bírósági határozatokban, ugyanakkor természetesen teljesen megalapozott az arra való hivatkozás, ha az a követelés keletkezésekor hatályban volt (6. fejezet). Ennek kapcsán kitérünk – az 1977. évi IV. törvény hatályba lépésének időpontjára tekintettel – a nem vagyoni kárigény érvényesíthetőségére, valamint a károkozási folyamat túlhúzóadásának ez irányú kihatásaira. Végül egy

meghökkenítő legfelsőbb bírósági ítéletet mutatunk be (7. fejezet), mely szemléletesen igazolja felvetésünket, miszerint – a gyakorlat egységesítését sürgető – bizonytalanság tapasztalható az eszmei kártérítéssel kapcsolatos törvénykezésben, továbbá azt is példázza, hogy még az ítélkezés legfelsőbb szintjén is nőhetnek olykor „vadhajtások”.

1. A nem vagyoni kártérítés intézménye a magyar jog elmúlt száz évében

Előjáróban megjegyezzük, hogy a nem vagyoni kártérítés jogintézménye büntetőjogi gyökerű.¹³ Ennek igazolására a *magyar jogtörténet* is szép számmal szolgáltat példákat. Werbőczy Tripartitumában – Szent István törvényei nyomán – a „hatalmaskodások és más bírságos bántalmak” szankciójaként szerepel a homagium (vérdíj), amely nem csupán a kincstár (illetve az eljáró bíró), hanem a sértett fél részére is járt. Mátyás király egyik dekrétuma értelmében pedig a „jogtalan nyugtalanítás” (rágalmazás, hamis vád...stb.) jogkövetkezménye kizárólag a sértettnek járó vagyoni elégtétel volt, míg a becsületsértésért fizetendő „nyelvváltásdíj” 1/3-a a sértettet, 2/3-a a bírót illette. Az illusztrációk sora természetesen folytatható.¹⁴

„A fájdalomdíj *formális leválása a büntetőjogról* és relatíve specifikus civiljogi karaktere először a gigantomániában szenvedő (Vékás) porosz Allgemeines Landrecht (ALR) szabályai között érhető tetten, amely különböztet egyfelől Schmerzensgeld, másfelől Busse között, előbbit kompenzációs jelleggel az elszenvedett fájdalomhoz, míg az utóbbit büntetés jelleggel a rágalmazás és becsületsértés némely esetéhez kapcsolva.”(Lábady)¹⁵

A nem vagyoni kártérítés jelentősebb térnyeréséhez azonban *magánjogi paradigmaváltásra* volt szükség, vagyis ahhoz, hogy a klasszikus liberális felfogást – miszerint a polgári jog pusztán a vagyoni viszonyokat szabályozó jogág – felváltsa a személyiségi jogokat a polgári jog részeként elismerő, azok hatékony védelmét igénylő szemlélet.

A magyar polgári törvénykönyv előkészítésének folyamatában már körvonalazódott a nem vagyoni sérelemért járó immateriális kártérítés jogintézménye. A magánjogi

kódex elfogadására, hatályba lépésére azonban a *XX. század első felében* nem került sor, így a nem vagyoni kártérítés egyik első hazai tételes jogi szabályozásaként az 1914. évi XIV. törvénycikket, a sajtótörvényt említhetjük, amely lehetővé tette a sajtóközleménnyel okozott vagyoni káron felül a nem vagyoni sérelemért való pénzbeli elégtételadást is a méltányosság alapján – nem kötve a kártérítést sem a szándékosság, sem pedig a bűncselekménynek minősülés feltételéhez. A becsület védelméről szóló 1914. évi XLI. törvénycikk az intézmény alkalmazási körébe vonta a nem a sajtó útján elkövetett rágalmozást, becsületsértést, a halott ember emlékének meggyalázását, a hitelrontást és a hamis vádat is. Ebbe a sorba illeszthető továbbá a szerzői jogi törvény (1921. évi LIV. törvénycikk), valamint a tisztességtelen versenyről szóló 1923. évi V. törvénycikk: előbbi a szándékos vagy gondatlan bitorlás, utóbbi az utánzás, hírnév –vagy hitelrontás, üzleti vesztegetés szándékos eseteiben engedett eszmei kártérítést. Külön is kiemelendő az országgyűlés elé 1928-ban beterjesztett – el nem fogadott – Magánjogi törvényjavaslat (Mtj.), melynek hatása az ítélezésben nyilvánvaló. A Mtj. 1114. §-a értelmében: aki szándékosan vagy súlyos gondatlanságból elkövetett tiltott cselekmény vagy ekként elkövetett kötelességsértés miatt kártérítésre kötelezett, amennyiben - tekintettel az eset körülményeire - a méltányosság megkívánja, a károsult nem vagyoni káráért is megfelelő pénzbeli kártérítéssel – elégtétellel – tartozik. Vitába szállva Zoltán Ödön megállapításával, miszerint „hajdanában – még a második világháború idején is – kártérítési jogunk eléggé elmaradott volt”¹⁶, a fentiekben érzékeltetett fejlődésre is utalva, a magunk részéről Marton Géza álláspontját osztjuk: a *nem vagyoni kártérítés a személyiségvédelem egészén belül a magyar judikatúrában általános gyakorlattá vált.*¹⁷

A Legfelsőbb Bíróság 1953-ban született III. sz. elvi döntése ezt az ígéretes fejlődést törte derékba a *nem vagyoni kártérítés intézményének megszüntetésével*. Az indokolás szerint kártérítést csak vagyoni károsodás megtérítéseként lehet megítélni. Erkölcsi vagy más nem vagyoni hátrányok kiegyenlítésére megítélni nem lehet, a szocialista életviszonyok között az erkölcsi értékek pénzre nem válthatóak. Vagyis a személyi – nem vagyoni – érdekeknek áruvá minősítése nem volt összeegyeztethető az akkori társadalmi berendezkedéssel, s az ilyen jellegű sérelem pénzüsszeggel nem volt jóvátehető¹⁸. A helyzet rendezésére egészen az 1977-es Ptk. módosításig várni kellett.

A joggyakorlat – írja Horeczky Károly¹⁹ – hiányolta és megsínylette ennek a kártérítési jogot elszegényítő felfogásnak a hátrányait és a bírói jogfejlesztés korlátozott lehetőségeivel megpróbálta a helyzetet orvosolni. A gyakorlat az egyidejűleg bevezetett általános kártérítés alkalmazási körét kitágítva – természetesen elméleti oldalról vitathatóan – igyekezett enyhíteni mindenekelőtt a testi sérüléssel és egészségkárosodással járó hátrányokat. Törő Károly tanulmányában az 1959. évi IV. törvénnyel megalkotott Ptk. „legnagyobb tévedésének” nevezi, hogy „számúzta a nem vagyoni kártérítés intézményét.”²⁰

A jogintézményt „csipkerózsika álmából”²¹ a Ptk.-t módosító 1977. évi IV. törvény keltette életre, oly módon, hogy a *Ptk.* 354. §-ába a következőket iktatta be: „A károkozó köteles megtéríteni a károsult nem vagyoni kárát, ha a károkozás a károsultnak a társadalmi életben való részvételét, vagy egyébként életét tartósan vagy súlyosan megnehezíti, illetőleg a jogi személynek a gazdasági forgalomban való részvételét hátrányosan befolyásolja”. Méltánytalan lenne – olvashatjuk a vonatkozó miniszteri indokolásban – „az ilyen súlyos hátrányt szenvedőt kárpótlástól, elégtételtől elzárni”. A pénzbeli kárpótlás alkalmas eszköz lehet arra, hogy „a nem vagyoni kár enyhítésére szolgáljon”. A jogintézmény *rendszerbeli elhelyezése* – Ptk. XXX. fejezet, A felelősség egyes esetei – is érzékelteti, hogy a törvényalkotó főként kártérítési és nem személyiségi jogvédelmi szabályként kezelte az immateriális kártérítést, vagy másképpen megközelítve: nem tette nyilvánvalóvá a személyiségi jogokhoz fűződő kapcsolatát. Ugyanakkor megállapíthatjuk azt is, hogy az eszmei kártérítés nem jelentkezett önálló felelősségi alakzatként, hanem a kárfogalom kiterjesztéseként fogták fel. Ebből kifolyólag mindig annak a felelősségi alakzatnak a szabályai alkalmazandók rá, amely az adott tényálláshoz kapcsolódik.

A keretjelleget nevezhető szabályozást követően a Legfelsőbb Bíróság 16. sz. Irányelve adott *jogalkalmazási támpontokat* a törvénykezés számára. Az irányelv elsősorban a testi sérülést és egészségromlást eredményező károkozások esetén támasztott nem vagyoni kártérítési igények kiszámítható, egységes elbírálásának kialakítását tartotta szem előtt, és ezekhez képest háttérbe szorult a személyiségi jogok védelme. Mégis a magyar joggyakorlat „értékes terméke”²², melynek egyes tételei ma is aktuálisak, így például a hozzátartozók nem vagyoni kárigényének elismerése, az

általános kártérítés és a nem vagyoni kártérítés elhatárolása. Az irányelv súlyos tévedése volt ugyanakkor a 354. §-ban rögzített „tartós, vagy súlyos” hátrány alternatív feltételét konjunktív, vagyis együttes feltételként felfogni, és ezzel kvázi törvénymódosítást megvalósítani. A gyakorlatban ez a „jogszállal ellentétes korlátozás” (Törő)²³ azt jelentette, hogy a súlyos fizikai és szellemi megrázkódtatással járó, de rövidebb időtartamú hátrányok elszenvedéséért nem járt az eszmei kártérítés. Zoltán Ödön ezzel szemben úgy véli, hogy az irányelv kialakításakor „meggondolatlan törvényi rendelkezésnek használható értelmet” kellett adni, erre tekintettel mutatott rá az irányelv arra, hogy a társadalmi életben való részvétel vagy egyébként az élet megnehezülése – a fogalmánál, tartalmánál fogva – tartós állapot, hiszen csak tartósság esetén lehet az élet megnehezüléséről beszélni. A tartósság és súlyosság, álláspontja szerint, tehát csak egymással szoros kapcsolatban értelmezhető.²⁴

A kötelmi jogi tárgyú irányelvek felülvizsgálata során a Legfelsőbb Bíróság a 21. sz. Irányelvvel hatályon kívül helyezte a 16. sz. Irányelvet. Megállapította, hogy a korábbi irányelv elsősorban a testi sérülést és egészségromlást eredményező károkozások esetén támasztott igényekkel foglalkozott, s e keretek között elérte a célját. Azonban - a fentiekben kifejtett módon - megszorította a törvény rendelkezését, s így kevésbé jutott jelentőséghez a személyiségi jogok védelme. Az újabb irányelv a korábbi hatályon kívül helyezésével lehetőséget kívánt biztosítani a „személyiség minden oldalú védelmét és az erkölcsi értékeket” szem előtt tartó bírói gyakorlat kialakítására. A 21. sz. Irányelv a 354. § szigorú nyelvtani értelmezése mellett foglalt állást.²⁵ Ezzel egyidőben a Legfelsőbb Bíróság eseti döntésekkel is segíteni kívánta a joggyakorlatot. Az egyik ügyben az immateriális kártérítés megállapításának alapjául szolgáló tényállás szerint a sértett testvére néhai édesanyjuk sírkövére sértő feliratot vésetett, jóllehet ennek következménye a sértettre nézve nem jelentett súlyos vagy tartós hátrányt.²⁶

„Ebben a helyzetben bombaként robbant” az Alkotmánybíróság 34/1992. (VI. 1.) AB határozata, amely a Ptk. 354. §-ának korlátozó rendelkezéseit megsemmisítette – állítja Horeczky²⁷. Meg kell jegyeznünk ugyanakkor, hogy már a 12/1991. (IV. 11.) AB határozat – amely a Munka Törvénykönyvéről szóló 1967. évi II. törvény végrehajtására kiadott 48/1979. (XII. 1.) MT rendelet 101. § (3) bekezdését, vagyis a

nem vagyoni kártérítés iránti igény érvényesíthetőségének időbeli hatályát megállapító szabályozást alkotmányellenessége folytán megsemmisítette – a későbbi határozat több elvi tételét előrevetítette. Az Alkotmánybíróság álláspontja szerint egyrészt a nem vagyoni kártérítés intézménye szorosan kapcsolódik az élethez, testi épséghez, az emberi méltósághoz fűződő alapvető jogokhoz. Másrészt a kártérítési rendszert a károsult szempontjából egységes rendszerként kell kezelni: a jogrendszer jogágak szerinti tagozódása, egyes jogintézmények jogágankénti eltérő szabályozása (jelen esetben az immateriális kártérítés intézménye időbeli hatályának eltérő megállapítása) nem járhat azzal a következménnyel, hogy a károsult véletlenszerű körülmények miatt hátrányosabb helyzetbe kerül.

Az Alkotmánybíróság 34/1992. (VI. 1.) AB határozata – mely napjainkban az immateriális kártérítés egyik meghatározó jogforrása – alkotmányellenesnek nyilvánította és megsemmisítette a Ptk. 354. §-ának a nem vagyoni kártérítés érvényesíthetőségét szűkítő részét (valamint a munkajogi szabályok hasonló rendelkezéseit). Mindez a Ptk. következő szövegrészét érintette: „...ha a károkozás a károsultnak a társadalmi életben való részvételét, vagy egyébként életét tartósan vagy súlyosan megnehezíti, illetőleg a jogi személynek a gazdasági forgalomban való részvételét hátrányosan befolyásolja.” A határozat számos elvi tétele, dogmatikai fejtegetései közül ehelyütt az alábbiakat emeljük ki. Az Alkotmánybíróság mindenekelőtt leszögezi, hogy „a polgári jog, mint a polgárok autonómiájának elsődleges jogága, egyre inkább túlmegy a tiszta vagyoni viszonyok szabályozásán és a *személyek személyhez fűződő jogait is – vagyoni jogaikkal egysorban – védelem alá helyezi.*” A nem vagyoni kártérítés, a jogtörténeti és a jogösszehasonlító vizsgálatokkal is igazoltan, a személyiséget ért sérelmek esetére rendelt polgári jogi jogvédelmi eszköz. A határozat felfogásában az *immateriális kártérítés intézménye a kártérítési jogon belül nem értelmezhető*, mivel itt nem beszélhetünk klasszikus értelemben vett (vagyoni) kárról - hiszen a nem vagyoni károk vagyoni mércével megmérhetetlenek - így annak megtérítéséről sem. Ezért a jogellenesség alapja ez esetben nem a károkozás, hanem maga a személyi jogsértés. „A pénzbeli kártérítésnek a nem vagyoni károknál az a *funkciója, hogy az elszenvedett sérelem hozzávetőleges kiegyensúlyozásáról olyan vagyoni szolgáltatás nyújtásával gondoskodik, amely az elszenvedett sérelemért körülbelül egyenértékű másnemű előnyt nyújt.*” A nem

vagyoni kártérítés iránti igény érvényesíthetőségének a súlyosabb esetekre történő korlátozása az általános személyiségi jog (melynek egyik megfogalmazása az alkotmánybírósági értelmezésben az emberi méltósághoz való jog) által védett személyek között indokolatlanul tesz különbséget. A jogi szabályozás során a károsult szempontjából a kártérítési rendszert egységesen kell kezelni, így nem következhet be, hogy a károsult „véletlenszerű körülmények miatt kerülhessen előnyösebb vagy hátrányosabb helyzetbe. A nem vagyoni kártérítés követelhetőségének a jogsértés következményei szerinti differenciálása *diszkriminatív* jellegű.” Hátrányos megkülönböztetés érvényesül emiatt egyrészt a nem vagyoni és a vagyoni kártérítés szabályai között, másrészt a nem vagyoni kártérítés szabályozási koncepcióján belül. Fennáll a diszkrimináció – az eltérő ismérvek szerint meghatározott feltételek eredményeképpen – a természetes és a jogi személyek, továbbá a jogi személyek között is, miután a gazdasági forgalomban részt nem vevő jogi személyek ki vannak zárva a nem vagyoni kártérítésből (a határozat felveti még azt is, hogy a gazdasági forgalom hátránya fogalmilag vagyoni kár, így ezen értelmezés szerint a jogalkotó a magánszemélyekkel szemben minden jogi személyt kizárt a nem vagyoni kártérítés intézményéből). A Ptk. 354. §-ának a jogintézmény érvényesíthetőségét szűkítő rendelkezései „önkéntes határvonalat” jelentenek, melyek szükségtelenek és alkalmatlanok is egyúttal a nem vagyoni sérelem bekövetkezésének illetve nagyságának megállapítására, hiszen azok csak becslésen alapulhatnak. Az eszmei kártérítés tartalmi szabályozása hiányában²⁸ különös nyomatékot kap a jogalkalmazás során, az intézmény „élő” normatartalmának kialakításában a *bíróságok kívánatosnak tartott „józsánaga, személyes elkötelezettsége és mértéktartása”*.²⁹

Mint azt a Kommentár megjegyzi, a törvényhozónak lehetősége lett volna arra, hogy az Alkotmánybíróság útmutatása alapján a határozatnak megfelelően szabályozza a nem vagyoni kártérítés megállapításának új feltételeit. Ez azonban mind a mai napig hiányzik. Az 1993. évi XCII. törvény 40. § (4) bekezdése a Ptk. 354. §-ának meg nem semmisített részét – amely szó szerinti értelmezésben a nem vagyoni kárért való felelősséget a közvetlen károkozóra korlátozta – hatályon kívül helyezte, és az immateriális kártérítés intézményét a Ptk. XXXI. fejezetében (A felelősség módja, a kártérítés mértéke) tartotta fenn. A Ptk. 355. § (1) bekezdése értelmében: „A kárért felelős személy köteles (...) a károsult vagyoni és nem vagyoni kárát megtéríteni.” A

(4) bekezdés szerint: „Kártérítés címén (...) azt a kárpótlást vagy költséget kell megtéríteni, amely a károsultat ért vagyoni és nem vagyoni hátrány csökkentéséhez vagy kiküszöböléséhez szükséges.”

A Kormány 1061/1999. (V. 28.) Korm. határozatával módosított 1050/1998. (IV. 24.) Korm. határozata alapján, a *polgári jogi kodifikációs folyamat* jelentős műveként, elkészült az új Polgári Törvénykönyv koncepciója (a továbbiakban: *Koncepció*), amelyet a Kodifikációs Főbizottság 2001. november 8-i ülésén fogadott el. A Kormány az 1009/2002. (I. 31.) Korm. határozattal elrendelte a koncepciónak a Magyar Közlönyben történő közzétételét (ld. 2002/15/II.sz.). A Koncepció szakmai ill. a szélesebb értelemben vett nyilvánosság elé tárásával egyidejűleg felhívták a jogásztársadalmat, hogy módosító és kiegészítő javaslataival járuljon hozzá az új Polgári Törvénykönyv megalkotásának sikeréhez. Az ennek nyomán született észrevételek elemzése, a jogászság ily módon való részvétele a kodifikációs munkában, jelenleg is folyamatban van. Ehelyütt kifejezetten a nem vagyoni kártérítés jogalapjának szabályozási irányaira vonatkozó kodifikációs koncepciót kívánjuk vázolni.

A Koncepció egyrészt rögzíti: „a károkozó köteles megtéríteni a károsult nem vagyoni kárát is, ha a károkozás a károsultnak testi, lelki, érzelmi vagy egyéb személyi, illetve személyiségi jogsértés miatti hátrányt okozott. A pusztán jogsértés, illetőleg a csekély mértékű hátrányokozás nem vagyoni kártérítés megállapításához nem vezethet. A nem vagyoni károk felmerülése és a kártérítés összegszerű megállapítása során a bíróság az eset összes körülményének a mérlegelésével az ésszerűség és a méltányosság szempontjai alapján jár el. A nem vagyoni kártérítés csak személyesen érvényesíthető. A bíróság előtti eljárásban már érvényesített nem vagyoni kártérítésre a jogutódlás és az öröklés szabályai irányadóak.”

A Koncepció másrészt javaslatot tesz arra is, hogy „az új Kódex a személyhez fűződő jogok megsértésének szankciói között - a kártérítésre utaló szabály érintetlenül hagyása mellett - vezesse be pénzbeli elégtétel adásként a sérelemdíj intézményét. Sérelemdíj fizetésére a bíróság a jogsértőt akkor kötelezheti, ha a személyiségi jogsértésből nem keletkezett nem vagyoni kár, de a jogsértés súlyos volt és a jogsértő

felróható magatartást tanúsított. A sérelemdíj a közérdekű célra fordítható bírság intézménye helyett kerülne az új Kódexbe.”³⁰ A Konceptió ugyanakkor nem tenné lehetővé a sérelemdíj és a nem vagyoni kártérítés együttes alkalmazását.

Ez a kétféle jogalap-meghatározás jól tükrözi a nem vagyoni kártérítés jogintézményének kettős funkcióját, vagyis a kompenzációt és az elégtételadást (ld. 2. fejezet). Anélkül, hogy a Konceptióval részletes vitába bocsátkoznánk, jelezni kívánjuk a következőket. A személyiségi jogsérelemből eredő nem vagyoni kár legalapvetőbb jellemzője, hogy megmérhetetlen, pénzben nem kifejezhető: annak objektív mércéje nincs, azt „éppen ezért a jogi szabályozásban alkotmányosan nem lehet a következményekhez igazítani” (34/1992. AB. határozat). Bár ezzel összhangban maga a Konceptió is leszögezi, hogy a személyhez fűződő jogok megsértésével okozott hátrány „oly mértékben tényállásfüggő, hogy általánosságban meghatározhatatlan”; mégis *kizárná a nem vagyoni kártérítés jogalapjának köréből a puszta jogsértést, illetőleg a csekély mértékű hátrányokozást*. Meglátásunk szerint ennek a szűkítésnek az elfogadása egyrészt az idézett AB határozattal szemben – az alkotmányellenesnek minősített korábbi szabályozásra emlékeztető módon – mégiscsak a következményekhez, az okozott kár nagyságához próbálná kötni a nem vagyoni kártérítés megállapíthatóságát; másrészt a gyakorlat számára sem szolgálna támpontul. Álláspontunk szerint felvethető továbbá az a kérdés is, hogy vajon nem jelentene-e ez a korlátozás diszkriminációt az általános személyiségi joggal védett személyek között, miután a különbségtétel alapja olyan szempont, amely a személyiségi jogsértésnek nem szükségszerű feltétele; valamint nem vezetne-e mindez a károsultak közötti hátrányos megkülönböztetéshez, hiszen a vagyoni károk vonatkozásában nincs olyan szabály, miszerint a kisebb vagyoni károk miatt kártérítés nem jár.

2. A nem vagyoni kártérítés funkciói

A jogintézmény gyakorlati alkalmazásának elemzése előtt szükségesnek érezzük az immateriális kártérítés funkcióinak, rendeltetésének megvilágítását, mely egyúttal érzékeltetheti az elméleti, jogirodalmi fejtegetések és a mindennapi jogalkalmazás termékeny kölcsönhatását is. Az eszmei kártérítés tulajdonképpen *jogi paradoxon*, hiszen klasszikus értelemben vett, (vagyoni) kárról nem beszélhetünk: ebből kifolyólag az eredeti állapot helyreállítása sohasem lehetséges, az okozott nem vagyoni kár megtérítése – bár elvileg kívánatos lenne – gyakorlatilag meg nem valósítható. Az eszmei kártérítés ezért nem más, mint egyfajta „szimbolikus in integrum restitutio, pontosabban – ahogy erre az összefüggésre Sólyom rámutat – a naturális in integrum restitutio helyett más, elvileg egyenértékű lehetőség biztosítása. Voltaképpen ugyanaz a helyzet, mint amikor egyedi és helyettesíthetetlen dolog károsodik. Csakhogy ameddig ez utóbbi az áruviszonyok struktúrájában mindig valamiféle értékhordozó (...), addig az ember értéke pénzzel semmilyen értelemben nem fogható.”³¹

A büntető jogi gyökerekkel rendelkező magánjogi intézmény *kettős természete* tükröződik vissza a funkcióit elemző munkákból: *egyrészt a reparáció, kompenzáció, kiegyenlítés; másrészt az elégtétel, represszió, prevenció*. Szladits a két funkció megjelölésére a „kiegyenlítés” és a „megtorlás” kifejezéseket használja – ez utóbbival egyértelművé téve a jogintézmény pönális eredetét és (egyik) célját.³² Marton a következőképpen fejti ki álláspontját: „...szoros értelemben vett megtérítésről nem is lehet szó, csupán az elszenvedett rossz hozzávetőleges kiegyensúlyozásáról oly vagyoni (pénzbeli) szolgáltatás nyújtásával, mely a sérelmet szenvedőnek az elszenvedett sérelemért, fájdalomért, bosszúságért körülbelül egyenértékű másnemű előnyt nyújt, s ezzel egyúttal az államhatalom szolidaritását hozza kifejezésre a sérelmet szenvedett mellett, reprobációját a sérelem okozójával szemben”³³. A „hozzávetőleges kiegyensúlyozás” mellett tehát itt is megjelenik az állami „reprobáció”, azaz rosszallás, helytelenítés.

Az immateriális kártérítés kettős funkciója a Kommentár szerint abban jelentkezik, hogy vagyoni elégtétel adása mellett a károkozóval szemben visszatartó hatás

gyakorlására is alkalmas. Ennek alapján bővíthetjük a jogintézmény büntető jogias funkciójának tartalmát: abba beleérthető a további sérelemokozástól való visszatartás, vagyis a prevenció. Ebből pedig – különösen ha a nagy visszhangot kapó személyiségi jogi perekre, illetőleg egyes sajtóperekre gondolunk – következik az egyedi (speciális) prevenció mellett a társadalmi méretekben ható generális prevenció érvényesülésének lehetősége is.

Horeczky³⁴ a jogalkotás és a bírói gyakorlat – nemzetközi összehasonlításra is kiterjedő – elemzésének eredményeképpen a nem vagyoni kártérítésre (annak funkcióira) vonatkozóan két fő elméletet különböztet meg. Az egyik az ún. *kompenzációs elmélet*, amely a közfelfogás szerint jelentős és reális hátrányok, (mindenekelőtt testi sérülés és egészségromlás) vagyoni eszközzel történő elviselhetőbbé tételére törekszik. Konkrét tényállásokat határoz meg, melyekre tulajdonképpen a vagyoni kártérítés konstrukcióját alkalmazza. Ide sorolható a svájci jog, a korábbi német jog és az 1977-ben bevezetett magyar jogintézmény is. Kritikájaként aláhúzható, „hogy nem tud mit kezdeni azokkal az esetekkel, amikor a károsult olyan súlyosan megsérül, hogy a kártérítést ésszerűen felhasználni nem tudja. Ennek szélsőséges esete a kómában fekvő és a felgyógyulás reményével sem rendelkező károsult, akinek esetében azt kellene mondani, hogy semmiféle nem vagyoni kártérítés nem jár, hiszen a helyzetén már enyhíteni nem lehet.”³⁵

A másik teória az ún. *elégtételadási elmélet*, mely mintegy magánjogi bírsággént kezeli a nem vagyoni kártérítést, kiemelve annak repressziós célját. Különös figyelmet szentel például a becsület, a jóhírnév megsértésének a kártérítéssel való „megtorlására”. Ez a felfogás az angolszász jogban, elsősorban az Amerikai Egyesült Államok jogában érvényesül. A legfőbb bíróság ezzel szemben az, hogy értelmét veszti, lényegében kiüresedik az elégtételadás, a represszió akkor, amikor a kárt ténylegesen a sérelemokozó mögött álló felelősségbiztosító téríti meg (a biztosító visszkereseti igényének kivételes esetétől eltekintve).

„A nem vagyoni kártérítés egységes elvi alapokra való helyezésének nehézsége a dualista felfogás kialakulásának irányába hat” – állapítja meg Horeczky³⁶, példaként említve a Német Szövetségi Felsőbíróság 1955 óta érvényesülő gyakorlatát: a korábbi

kompenzációs rendszer mellett, immár azzal egyenrangúként kezeli az elégtételadást. Ennek a folyamatnak a tanúi lehetünk a magyar jogfejlődést figyelve is (ld. 1. fejezet), melynek során egyre inkább kibővültek az eszmei kártérítés alkalmazhatóságának lehetőségei – a személyiség, a személyiségi jogok minél teljesebb körű és egyenlő védelmének biztosítása érdekében. Ebben jelentős szerepet kapott, és kap napjainkban is a bírói gyakorlat jogalakító, jogfejlesztő tevékenysége, amint azt a következőkben igyekszünk igazolni. Bár elképzelhető, hogy a fenti funkciók elméleti megkülönböztetése kevésbé jut szerephez a törvénykezésben, és „a nem vagyoni kártérítések ’tény-bírái’ sokkal inkább morális, mint funkcionális alapon ítéleznek”³⁷, láthatjuk majd, hogy az egyes elemzett bírósági határozatok indokolásában gyakran fellelhető az eszmei kártérítés egyfajta funkcionális értelmezése is.

3. A személyiségi jogsértés mint a nem vagyoni kártérítés jogalapja

3.1. Az emberi méltósághoz való jog és az általános személyiségi jog kapcsolata

Alkotmányunk az Alapvető jogok és kötelességek című (XII.) fejezet élén, az 54. § (1) bekezdésében kimondja: „A Magyar Köztársaságban minden embernek veleszületett joga van az élethez és az emberi méltósághoz, amelyektől senkit nem lehet önkényesen megfosztani.” A (2) bekezdés értelmében: „Senkit nem lehet kínzásnak, kegyetlen, embertelen, megalázó elbánásnak vagy büntetésnek alávetni és különösen tilos emberen hozzájárulása nélkül orvosi vagy tudományos kísérletet végezni.”

A halálbüntetést alkotmányellenesnek nyilvánító – 23/1990. (X. 31.) – AB határozat indokolása rögzíti: „Az emberi élet és az emberi méltóság elválaszthatatlan egységet alkot és minden mást megelőző legnagyobb érték. Az emberi élethez és méltósághoz való jog ugyancsak egységet alkotó olyan *oszthatlan és korlátozhatatlan alapjog*, amely számos egyéb alapjognak forrása és feltétele. Az emberi élet és méltóság egységéből fakadó alapjogokat az alkotmányos jogállam a vonatkozó nemzetközi egyezmények és az alapvető jogelvek figyelembevételével, az Alkotmányban meghatározott közösségi és egyéni érdekek szolgálatában hivatott szabályozni. Az

emberi élethez és méltósághoz mint abszolút értékhez való jog korlátot jelent az állam büntetőhatalmával szemben.”³⁸

Az emberi méltósághoz való jog lényegét a 64/1991. (XII. 17.) AB határozat a következőképpen határozza meg: „van az egyén autonómiájának, önrendelkezésének egy olyan, mindenki más rendelkezése alól kivont magja, *amelynél fogva az ember alany marad, s nem válhat eszközzé vagy tárggyá.* A méltósághoz való jognak ez a felfogása különbözteti meg az embert a jogi személyektől, amelyek teljesen szabályozás alá vonhatók, nincs ’érinthetetlen’ lényegük.

A méltóság az emberi élettel eleve együttjáró minőség, amely oszthatatlan és korlátozhatatlan, s ezért minden emberre nézve egyenlő. *Az egyenlő méltósághoz való jog* az élethez való joggal egységben azt biztosítja, hogy ne lehessen az emberi életek értéke között jogilag különbséget tenni. Emberi méltósága és élete mindenkinek érinthetetlen, aki ember, függetlenül fizikai és szellemi fejlettségétől, illetve állapotától, és attól is, hogy emberi lehetőségéből mennyit valósított meg, és miért annyit. Egyetlen ember élethez való jogáról sem beszélhetünk úgy, hogy ne értenénk bele az élethez s méltósághoz való alanyi jogát. Az államnak az élethez való jogot biztosító kötelezettségei csupán ehhez járulnak, de a szubjektív jogot nem pótolják, s anélkül, tehát csak önmagukban, az élő emberekre nézve értelmetlenek is.”³⁹

A korlátozhatatlansági kritérium vizsgálatokor fontos azonban hangsúlyoznunk, hogy „az emberi méltósághoz való jog csak az élethez való joggal egységben mint az emberi státusz jogi meghatározója abszolút, egyébként a belőle levezetett, nevesített *részjogosítványok* bármely más alapjoghoz hasonlóan korlátozhatók.”⁴⁰

Az Alkotmánybíróság értelmezésében az *emberi méltósághoz való jog az ún. általános személyiségi jog egyik megfogalmazása*, azt „a modern alkotmányok, illetve alkotmánybírósági gyakorlat (...) különféle aspektusaival nevezik meg – szól a 8/1990. (IV.23.) AB határozat – pl. a személyiség szabad kibontakozásához való jogként, az önrendelkezés szabadságához való jogként, általános cselekvési szabadságként, avagy a magánszférához való jogként. Az általános személyiségi jog ’anyajog’, azaz olyan szubszidiárius alapjog, amelyet mind az Alkotmánybíróság,

mind a bíróságok minden esetben felhívhatnak az egyén autonómiájának védelmére, ha az adott tényállásra a konkrét, nevesített alapjogok egyike sem alkalmazható.”

Az új Ptk. nyilvánosságra hozott Koncepciója ezzel a konstitucionalista, vagyis az Alkotmány normáinak polgári bíróságok általi közvetlen alkalmazhatóságát valló felfogással szemben csak az Alkotmányban lefektetett elvek közvetett érvényesülését fogadja el: „tekintve, hogy az Alkotmány tételes rendelkezéseinek az állami bíróságok - mint az állam szervei - szintén címzettjei, az alkotmányos követelményeknek a bírói jogalkalmazásban, így a polgári ítélkezési gyakorlatban is ugyanúgy érvényesülnie kell, mint a törvényhozásban. Minthogy azonban a magánjogi jogviszonyok alanyai az alkotmányos tételeknek nem közvetlen címzettjei, és ezek a tételek a magánjogi jogalanyokra közvetlenül nem hatnak ki, a bírói ítéletet nem lehet közvetlenül az Alkotmány normáira alapozni, és közvetlenül alkotmányos tételekkel megindokolni. A polgári jogalkalmazás alkotmányosságát a bíróságoknak az alkotmányos magánjogi normák alkalmazása által és útján kell tehát megvalósítaniuk. (...) Abban az esetben, ha a magánjogi jogviszony alkotmányos elbírálásához szükséges (az alkotmányos követelményeket közvetítő) polgári jogi norma hiányzik, vagy ha az alkalmazandó szabály a bíró megítélése szerint nincs összhangban az Alkotmánnyal, a bírónak - az eljárás egyidejű felfüggesztése mellett - kezdeményeznie kell az Alkotmánybíróság eljárását mulasztásos alkotmány sértés megállapítása vagy alkotmányos normakontroll-eljárás lefolytatása iránt. Az Alkotmánybíróságról szóló törvény 38. §-a a bíróságok számára csak a konkrét alkotmányos normakontroll-eljárás megindításához ad jogi lehetőséget. Ezt ki kell egészíteni a mulasztásos alkotmányellenesség megállapításának kezdeményezési jogával.”⁴¹

A Ptk. 2. § (1) bekezdését, miszerint: „A törvény védi a személyek vagyoni és személyhez fűződő jogait, továbbá törvényes érdekeit.”, a *személyiségvédelem generálklauzulájaként* is felfoghatjuk, csakúgy, mint a 75. § (1) bekezdését, melynek értelmében: „A személyhez fűződő jogokat mindenki köteles tiszteletben tartani. E jogok a törvény védelme alatt állnak.” Ennek egyik jogkövetkezményeként rögzíti a Ptk. 84. §-a (1) bekezdésének e) pontja, hogy akit személyhez fűződő jogában megsértenek, az eset körülményeihez képest kártérítést követelhet a polgári jogi felelősség szabályai szerint; így utalva a személyhez fűződő jogok rendszerbeli

helyétől igen távol lévő immateriális kártérítésre. Az *általános személyiségi jog tartalmáról* azonban ezek a generálklauzulák nem szólnak, a 76. § is csak negatív oldalról megközelítve, példalózó felsorolással határozza meg, hogy mit tekinthetünk személyiségi jogsértésnek: „A személyhez fűződő jogok sérelmét jelenti különösen a magánszemélyek bármilyen hátrányos megkülönböztetése nemük, fajuk, nemzetiségük vagy felekezetük szerint, továbbá a lelkiismereti szabadság sérelme és a személyes szabadság jogellenes korlátozása, a testi épség, az egészség, valamint a becsület és az emberi méltóság megsértése”. Ezt a paragrafust tartják többen az általános személyiségi jog megfogalmazásának, amely a Ptk.-ban az egyes nevesített személyhez fűződő jogokat (azok megsértésének tilalmát) megelőzi. Anélkül, hogy dolgozatunk fő tárgyától eltérnénk, két ponton jelezni kívánjuk az utóbb idézett törvényszöveggel kapcsolatos kritikákat. Amint azt Lábady aláhúzza, a rendelkezés „dogmatikailag hibás, ezáltal alkalmas arra, hogy félrevezesse a gyakorlatot.”⁴² Abból, hogy az emberi méltóság a felsorolás végére került (mint egyike a személyiségi jogoknak), valamint ahhoz külön védelmi rendelkezés nem kapcsolódik, érzékelhető, hogy az alkotmánybírósági felfogástól merőben eltérő jogi tartalommal került be eredetileg a Ptk.-ba ez az alapvető jog. Zavaró, hogy a 76. § „a személyes szabadság jogellenes korlátozásáról rendelkezik – írja Petrik⁴³ – holott a jogellenesség valamennyi, a Ptk.-ban szabályozott személyhez fűződő jog esetében törvényi feltétel, és a személyhez fűződő jogok általános védelméből következően minden személyhez fűződő jogot sértő magatartás jogellenes.” A fentiekből következően szorgalmazza Lábady⁴⁴ az általános személyiségi jog meghatározását az új Ptk.-ban a megkezdődött polgári jogi kodifikáció során, illetve hangsúlyozza, hogy a méltósághoz való jog, melynek a „magánjogi megfelelője” az általános személyiségi jog, a személyiségi jogok között, azok egyikeként nem tételezhető. A tilalom, azaz a személyhez fűződő jogok negatív szabályozása helyett pozitív meghatározásra van szükség – teszi hozzá Petrik⁴⁵, továbbá mindketten kiemelik, hogy az új Ptk.-ban egyértelművé kellene tenni, hogy a nem vagyoni kártérítés a személyiségi jogsértés polgári jogi jogkövetkezménye.

Az új Ptk. közzétett Konceptiója nem fogadja el az általános személyiségi jog tartalmának meghatározására az emberi méltósághoz való jog alkotmánybírósági értelmezését, mivel álláspontja szerint mindez a polgári jogban nehezen követhető. Az

emberi méltósághoz való jogot hangsúlyozottan a polgári ítélkezési gyakorlat szerinti tartalommal, az egyik nevesített személyiségi jogként (becsület, jó hírnév védelme) kívánja az új kódexbe építeni: „az emberi méltóság a kodifikációban azért nem alkalmas kifejezés, mert e jognak a bírói gyakorlatban bevett, kialakult értelme van (a személyiség egy szeletének lealacsonyító megsértését jelzi). Nem megfelelő általános személyiségi jogként ez a kifejezés amiatt sem, mert a jogi személyekkel kapcsolatban az emberi méltóság nem értelmezhető. Az Alkotmánybíróság által használt néhány személyiségi jog (cselekvési szabadság, magánszférához való jog stb.) ugyancsak alkalmatlan az általános személyiségi jog kifejezésére, ugyanis a személyiségi jog egy-egy nevesített jogosítványát jelölik, amelyről a fejezetben részletesen rendelkezni kell. Az általános személyiségi jog tartalmának meghatározásához leginkább felhasználható a "személyiség szabad kibontakoztatásához való jog" fogalma.”⁴⁶ A Koncepció ezzel kapcsolatban végül rögzíti: az a megoldás tűnik helyesnek, hogy a Ptk. 75. §-ában foglalt rendelkezés változatlanul megmarad, azzal, hogy a személyiség fogalmát a bírói gyakorlatban kell tartalommal megtölteni.

3.2. A személyhez fűződő jogok bármilyen súlyú megsértése megteremti a jogalapot, a sérelem foka kizárólag az összecszerűség körében értékelhető
(*Hajdú-Bihar Megyei Bíróság, 3. Pf. 20 577/1995. sz.*)⁴⁷

A perbeli tényállás szerint az alperes által okozott közlekedési balesetben a felperes az ütközéskor a segédmotor-kerékpárról több métert repülve ért földet, ennek következtében horzsolásokat és zúzódásokat szenvedett, továbbá gyógyulása ideje alatt életvitelében korlátozva volt.

Miután az elsőfokú bíróság a felperes nem vagyoni kár megtérítése iránti keresetét elutasította, a felperes fellebbezést terjesztett elő. A másodfokú bíróság rámutatott: az Alkotmánybíróság 34/1992. (VI. 1.) AB határozatával alkotmányértőnek találta és megsemmisítette a Ptk. 354. §-ának azon rendelkezését, amely a nem vagyoni kárért való felelősséget csak arra az esetre korlátozta, ha a károkozás a károsultnak a társadalmi életben való részvételét vagy egyébként életét tartósan vagy súlyosan megnehezítette. Mivel a nem vagyoni kár megtérítésére kötelezés a személyhez fűződő jogok védelmének egyik eszköze, *önmagában a személyhez fűződő jogok*

bármilyen súlyú megsértése megteremti a jogalapját a nem vagyoni kárért való felelősségnek, és a sérelem foka kizárólag a kártérítés összegszerősége körében értékelhető.

A Ptk. 76. §-a értelmében a személyiségi jogok sérelmét jelenti különösen a testi épséghez, az egészséghez és az emberi méltósághoz való jog (ld. az emberi méltósághoz való jogról a 3.1. pontot). Nem kétséges, hogy a baleset következményeképpen a felperes ezen jogai sérelmet szenvedtek. Mivel a sérelem fokát súlyosnak nem lehet tekinteni, a megyei bíróság 5.000,-Ft összeget talált olyannak, amely *arányban áll a felperes által elszenvedett sérelemmel.*

3.3. A nem vagyoni kártérítés jogalapja a felperes személyiségi jogainak megsértése

(Legfelsőbb Bíróság, Pf. III. 20 646/1995. sz.)⁴⁸

Az elsőfokú eljárás során megállapított tényállás a következőket tartalmazta. A felperest az alperes kórház nőgyógyászati osztályára annak alapján vették fel, hogy nála ökölnyi nagyságú miómás uterust állapítottak meg. Az ennek eltávolítása érdekében elvégzett műtéti beavatkozás során hólyagsérülés történt. A fel nem ismert hólyagfal-sérülést időben nem látták el, emiatt többszöri eredménytelen hólyaghüvely-sipolyzárasi műtetre került sor. Ezek után alakult ki az a végleges állapot, amely miatt a felperes a vizeletét nem tudja tartani, gyakorlatilag munkaképtelenné vált. A betegség következtében „másságérzete” alakult ki, korábbi önmagához, illetve az emberekhez való viszonyában. Elégtelenség és csökkentértékűség érzése alakult ki, szorongás, megalázottságtól, váratlan és kellemetlen helyzetektől való félelem. Erőtlennek, lassúnak és körülményesnek érzi magát. A krónikus és kellemetlen kísérő jelenségeket mutató betegség pszichés következményének számos tünetét viseli magán, személyisége labilissá vált. A tünetek tartós fennmaradása személyiségét neurotizálja, amely pszichoszomatikus tünetekben is megjelenik.

A Legfelsőbb Bíróság a másodfokú ítéletben aláhúzta, hogy *a nem vagyoni kártérítés alkalmazásának feltétele, az erre vonatkozó igény jogalapja a felperes személyiségi jogainak megsértése, amelyet az elsőfokú bíróság helyesen állapított meg, és a*

jogsértés súlyának és következményeinek értékelésével helytállóan határozta meg a nem vagyoni kártérítés mértékét is, amikor 2.000.000,-Ft nem vagyoni kártérítés megfizetésére kötelezte alperest. Az elsőfokú bíróság helyesen állapította meg a felperesnél kialakult egészségkárosodást és annak minden következményét, amelyek a felperes mindennapi életében jelentkeznek. Az alperes károkozása miatt a felperes gyakorlatilag elveszítette a munkaképességét, a kialakult hátrányok az élet lehetőségeit, tevékenységét jelentősen beszűkítik és korlátozzák. A káresemény káros fizikai és lelki következményei a felperesnél hátralevő életében fennmaradnak, és arra kényszerül, hogy a megváltozott adottságaihoz igazodó életmódot alakítson ki, és szükségképpen eszik a jövőben olyan lehetőségektől, amelyekkel a hasonló korú egészséges emberek élhetnek.

3.4. A személyiségsérelem folytán a nem vagyoni kártérítés feltételei fennállnak, annak ellenére, hogy a sérülés szövődmény nélkül gyógyult

(Szegedi Városi Bíróság, 13. P. 20 343/1995. sz.)⁴⁹

A felperes korábbi vasúti balesete következtében mindkét lába amputált, kerekesszékekkel közlekedik. A bíróság által megállapított tényállás szerint felperes közúti balesetet szenvedett a város belterületén oly módon, hogy amikor a kijelölt gyalogátkelőhelyen kerekesszékevel áthaladt, egy személygépkocsi elütötte. A felperes a baleset következtében kulcsonttörést szenvedett, amely miatt ápolásra, gondozásra szorult, melyet korábban bekövetkezett mozgáskorlátozottsága különösen indokoltá tett. A sérülés szövődmény nélkül gyógyult.

A felperes keresetében 30.000,-Ft megfizetésére kérte kötelezni alperest nem vagyoni kárpótlás címén. A bíróság ítélete kimondta: a nem vagyoni kárpótlás a személyhez fűződő jogok védelmének egyik eszköze. A testi épséghez és az egészséghez való jog a személyiségi jogok közé tartozik. A baleset folytán a felperes személyiségi jogában sérelem állt be, hiszen testi épségét a károkozó gépkocsi által okozott baleset sértette. Így tehát *a személyiségsérelem megvalósult, ezért a nem vagyoni kárpótlás feltételei fennállnak, annak ellenére, hogy a sérülés szövődmény nélkül gyógyult.* A bíróság a kereseti kérelemben előterjesztett összeget nem ítélte túlzottnak, függetlenül attól,

hogy a sérülés folytán az életvitelben, életkörülményekben maradandó hátrányos változások nem keletkeztek.

3.5. A nem vagyoni kár megállapításához nem szükséges, hogy a károsultnak a társadalmi életben való részvétele vagy az élete tartósan vagy súlyosan megnehezüljön.

A nem vagyoni kártérítés a személyhez fűződő jogok megsértéséért járó felelősség alakzata.

(Szegedi Városi Bíróság, 13. P. 20 060/1995. sz.)⁵⁰

A tényállás a következőkben foglalható össze. A felperes közlekedési balesetet szenvedett, melyből kifolyólag munkaképességét 50%-ban elvesztette. A jelenlegi csökkent munkaképessége mellett a közepesnél könnyebb, ülő munkakörben ellátható munkát képes végezni. Mozgáskorlátozottsága a mindennapi életvitelét, valamennyi élettevékenységét jelentősen megnehezíti. A balesetet megelőzően mint gondnok és vagyonőr állt alkalmazásban, illetve I. osztályú minősített nemzetközi versenybíró volt. Korábbi munkakörét megfelelően ellátni nem tudja, még a négy órás munkaidő is megterhelő a számára. Az önellátásban nem korlátozott, abban segítségnyújtásra nem szorul, azonban igen fáradékony, járás-, helyváltoztatás közben kímélnie kell a sérült lábát. Korábbi játékvezetői tevékenységét csak korlátozott mértékben tudja folytatni.

A felperes kereseti kérelmében a felperest 800.000,-Ft nem vagyoni kártérítés megfizetésére kérte kötelezni. Az alperes a jogalapot nem vitatta, annak összegszerűségét 500.000,-Ft-ban elismerte.

Az Alkotmánybíróság 34/1992. (VI. 1.) AB határozata alapján *megszűnt a Ptk. 354. §-ának korábbi megszorító feltétele*. A nem vagyoni kár megállapításához nem szükséges, hogy a károsultnak a társadalmi életben való részvétele vagy az élete tartósan vagy súlyosan megnehezüljön. E módosítással a nem vagyoni kártérítés a polgári jogban a személyhez fűződő jogok megsértéséért járó felelősség alakzatává vált. A személyiségi jogok közé tartozik az egészséghez és a testi épséghez való jog. Azáltal, hogy a felperes a balesetet elszenvedte, testi épsége és egészsége sérült, a személyiségi jogsértés megvalósult.

Annak meghatározása során, hogy a nem vagyoni kár milyen összeggel reparálható, a bíróságnak azt kell figyelembe vennie, hogy az elszenvedett baleset folytán a felperes korábbi élete mennyiben változott, életlehetőségei milyen mértékben szűkültek be. A baleset előtt keresőképes, aktív felperes jelenleg rokkantsági nyugdíjas, korábbi munkakörének betöltésére képtelen. A mozgáskorlátozottság helyváltoztatásában a mindennapi élet valamennyi területén akadályozza. A családban betöltött korábbi feladatait ellátni nem tudja. A bíróság ezen körülményeket mérlegelve, 700.000,-Ft-ban határozta meg a nem vagyoni kárpótlás összegét. A károkozás idején fennálló életviszonyokhoz mérten az így meghatározott kárpótlási összeg alkalmas a felperes teljes körű rehabilitálására. Ez az összeg lehetővé teszi a felperes számára, hogy a megváltozott életviszonyokhoz megfelelően alkalmazkodjék, helyzetét könnyítse.

4. A személyiség értékminőségének csökkenése, illetve a személyiségi jogsértéssel okozott hátrány mint a nem vagyoni kártérítés jogalapja

4.1. A személyiség értékminősége csökkenésének feltétele

Az eszmei kártérítés egy másik, a fentiekhez képest szűkebb értelmezést elfogadó bírói gyakorlata szerint nem elegendő a nem vagyoni kártérítés megállapíthatóságához pusztán a személyiségi jogsérelem: amellet egy további feltételnek, a személyhez fűződő jog sérelmével előidézett (nem vagyoni) hátránynak a bekövetkezése is szükséges. Egyes ítéletek ennek megfogalmazásaként az „emberi személyiség értékminőségének csökkenése” meghatározást alkalmazzák, melyet Petrik így bont ki: *„A nem vagyoni kár az emberi személyiség értékminőségének csökkenése. Ez a csökkenés akkor állapítható meg, ha a személyiség helyzete kedvezőtlenül – a korábbihoz képest hátrányosan – megváltozik. (...) Ha megvalósul a személyiség értékminőségének csökkenése: úgy bekövetkezett az immateriális kár, az a magatartás pedig, amelyik ezt a helyzetet előidézte: jogellenes.”⁵¹*

Látható, hogy Petrik a (vagyoni) kár és a kártérítési felelősség klasszikus értelmezésének analógiájára igyekezett megoldást találni az eszmei kártérítés

területén, azonban meg kell állapítanunk, hogy *a vázolt jogi konstrukció igen szerencsétlen*. A fentiekre visszautalva ismét aláhúzzuk: a (hagyományos értelemben vett) kár fogalma a nem vagyoni kártérítés körében értelmezhetetlen, mivel a nem vagyoni kár megmérhetetlen, pénzben nem kifejezhető, következésképpen az immateriális kár megtérítése sem lehetséges, legfeljebb hozzávetőleges kiegyensúlyozása, elégtétel adása. „Ha a polgári jog elismeri a nem vagyoni kártérítést a személyiségvédelem eszközeként – mivel annak alkalmazásához objektív kritériumokat nem lehet felállítani –, azt nem kötheti olyan külső feltételekhez, amelyek szükségtelenek és önkényesek. Nemcsak a kár nagysága, de maga a személyi kár bekövetkezése is becslésen alapul, amelynek objektív mércéje nincs, s amelyet éppen ezért a jogi szabályozásban alkotmányosan nem lehet a következményekhez igazítani.” (34/1992. (VI. 1.) AB h.) Álláspontunk szerint nem lehet a személyiség helyzetében bekövetkező hátrány feltételéhez kötni az immateriális kártérítés megállapíthatóságát, amelynek alapját már a személyiségi jog megsértése megteremti, az okozott hátrány, sérelem nagysága kizárólag az összecszerűség körében értékelhető (ld. 3.2. pont). Úgy véljük, hogy kívánatos lenne – e tekintetben is – az alkotmánybírói alkotmányértelmezés és a jogforrásaink közé tartozó „bíró alkotta jog”, a jog „élő” normatartalmát befolyásoló ítélkezés közötti összhang megteremtése.

Túl azon, hogy hangsúlyozzuk: a Petrik által megfogalmazott megközelítés ellentmond az előbb idézett alkotmánybírói határozat felfogásának, bírálatunk körébe kívánjuk vonni az „emberi személyiség értékminősége” meghatározást is. Abból ugyanis az következne, hogy az, akinek valamely személyiségi jogát megsértik, és ezáltal személyiségének helyzete kedvezőtlenül megváltozik, kisebb „értékű” személlyé válik, hiszen a nem vagyoni kár elszenvedésével az „emberi személyiségének értékminősége csökkent”. Ez pedig teljes jogi képtelenség lenne.⁵² Talán ehhez hasonló érveket is átgondolva revideálta Petrik ezen nézetét, egy újabb tanulmányában már így foglal állást: „a nem vagyoni kár a személyiségi jog megsértésével, az emberi személyiség testi vagy lelki életminőségének hátrányos megváltozása. Erre a feltételre a kár fogalma nem használható. Ez a hátrányos állapot akkor következik be, ha a sérelmet szenvedett élete megnehezül, a személy *életminősége* megváltozik.” Az eszmei kártérítés szűkítő értelmezésével kapcsolatos aggályainkat továbbra is fenntartva jelezzük: talán mellékesnek tűnhet az iménti

elméleti „szőrszálhasogatás”, azonban „az emberi személyiség értékminőségének csökkenésére” mint a nem vagyoni kártérítés jogalapjára való hivatkozás az elmúlt évek számos ítéletében jelent meg – mint azt az alábbiakban láthatjuk.

4.1.1. A nem vagyoni kár az emberi személyiség értékminőségének csökkenése

(Kaposvári Városi Bíróság, 3. P. 23 156/1994. sz.)⁵³

A (sérüléskor) 14 éves lány felperes – szól a tényállás – közúti közlekedési balesetet szenvedett, melynek során arca megsérült, homloka jobb oldalán 12 cm hosszúságú hegesedéssel gyógyult seb keletkezett. Ez a sérülés hidegre és huzatra érzékeny, alkalmanként bepirosodik, viszkető érzést vált ki. A balesetet követően a felperes pszichés állapotában változást okozott az a körülmény, hogy arcán látható hegesedés keletkezett. Ez a pszichés hatás kedvezőtlen irányba befolyásolta a felperest, mind beilleszkedésében, mind párkapcsolat kialakításában, életkorához képest nem szokványos, visszahúzódó, túlzottan befelé forduló érzelmi magatartást váltott ki nála. Zárkózottá, visszavonulttá, pesszimista kedélyállapotúvá vált, baráti kapcsolatai megszakadtak, szórakozni, diszkóba, moziba és általában közösségbe nem jár. A felperes számára a férfiakkal való kapcsolatteremtés nehézséggel jár, mivel szégyelli az arcán lévő sebhelyet. A korábbi udvarlójával való tartós kapcsolata is megszakadt.

Az alperes 100.000,-Ft összegű nem vagyoni kártérítést fizetett. A felperes további 300.000,-Ft nem vagyoni kártérítés megfizetésére kérte az alperes kötelezését. A bíróság 150.000,-Ft megfizetésére kötelezte az alperest.

Az ítélet indokolása kifejtette, hogy a felperes személyiségében változás következett be: magába zárkózott, visszavonult, befelé forduló személyiséggé vált. A bíróság szerint érthető, hogy a felperest zavarja az arcán lévő sebhely, ezt megerősítették a kihallgatott tanúk vallomásai is. A bíróság a pszichológus szakértő véleménye alapján meggyőződött arról, hogy a hegesedés pszichés hatása kedvezőtlen irányban befolyásolhatja a felperest a párkapcsolat kialakításában. A felperes pesszimista személyiséggé vált.

A nem vagyoni kártérítés a személyiséget ért sérelmek esetére rendelt polgári jogi jogvédelmi eszköz, amelynek alapja valamely személyiségi jog megsértése. *A nem vagyoni kár az emberi személyiség értékminőségének csökkenése, amely akkor állapítható meg, ha a személyiség helyzete kedvezőtlenül, a korábbihoz képest hátrányosan megváltozik.* A felperes fiatal korára tekintettel súlyosabban minősül az a körülmény, hogy élete hátralévő részét az arcán lévő sebhellyel kell leélnie, ezen túl mint nőnek az önértékelése csorbult, pszichés állapotában negatív változás következett be, így megállapítható volt az, hogy személyiségének értékminősége csökkent. *Ennek kiküszöbölésére* a bíróság álláspontja szerint 250.000,-Ft nem vagyoni kártérítés alkalmas.

Megjegyezzük, hogy érdekes módon a bíróság a fenti fejtegetést követően, a kártérítés mértékének megállapításával összefüggésben, már az Alkotmánybíróság által meghatározott bírósági „józsánságot” és „mértéktartást” idézi.

4.1.2. Ha megvalósul a személyiség értékminőségének csökkenése, bekövetkezik a nem vagyoni kár

(Legfelsőbb Bíróság, Pfv. III. 21 787/1995. sz.)⁵⁴

A bíróság jogerős ítéletével elutasította a felperes nem vagyoni kártérítés iránti keresetét, miután nem látta bizonyítottnak, hogy a felperes által kifogásolt újságcikkkel, illetve az azokra tett kifogás közzétételének elmulasztásával a felperes személyhez fűződő jogát az alperes megsértette volna.

A jogerős ítélet felülvizsgálatát a felperes kezdeményezte. A jogszabálysértést az ítélet megalapozatlanságában jelölte meg. Nézete szerint a bíróságoknak vizsgálniuk kellett volna azt a körülményt, hogy a felperessel szembeni, a sajtóban megjelent állítások mennyiben valóságok, és mennyiben adnak alapot a kártérítésre. A Legfelsőbb Bíróság nem találta alaposnak a felülvizsgálati kérelmet a következők miatt. A személyiségi jog megsértése esetén a kártérítést követelő félnek kell bizonyítania, hogy a jogsértés megtörtént, a sérelem okozója az a személy, akivel szemben igényt érvényesít, továbbá, hogy a jogsértés folytán kár érte.

A nem vagyoni kár az emberi személyiség értékminőségének csökkenése. Ez a csökkenés akkor állapítható meg, ha a személyiséget jellemző helyzet kedvezőtlenül – a korábbihoz képest hátrányosan – megváltozik. Ha megvalósul a személyiség értékminőségének csökkenése, bekövetkezik a nem vagyoni kár, az a magatartás pedig, amelyik ezt a helyzetet előidézte, eleve jogellenes. A felperes semmiféle bizonyítást nem ajánlott fel arra, hogy a személyiségét jellemző helyzet az alperes magatartása következtében kedvezőtlenül megváltozott: gyülekezete közgazdasági végzettsége ellenére nem vonja be semmilyen pénzügyi érdemi munkába, még önkéntes, javadalmazás nélkül vállalt fizikai munkájára sem tart igényt. Miután a rendelkezésre álló bizonyítás anyaga a felperes kárigényének megítélésére nem ad alapot, nem sértett jogszabályt a jogerős ítélet, amikor a felperes keresetét elutasította.

4.1.3. Az emberi személyiség értékminőségének csökkenésével bekövetkezett kár akkor állapítható meg, ha a személyiség helyzete a korábbihoz képest kedvezőtlenül megváltozik

(Kaposvári Városi Bíróság, 3. P. 20 895/1995. sz.)⁵⁵

A perbeli tényállás szerint a felperes kerékpárral közlekedett, amikor egy személyautó elütötte. A felperes a baleset előtt jó kedélyű, kiegyensúlyozott, egészséges nő volt, nyugdíjasként ellátta a háztartást, művelte a kertet, háziállatokat tartott, továbbá eljárt napszámba dolgozni. A baleset következtében baloldali járomcsonttörést, baloldali arccsonttörést, a baloldali homloktájék repesztett sebzését, arczúzódást, a jobboldali válltájékon hámhorszolást, a baloldali belső boka felett repesztett sebzést, jobboldali könyökzúzódást és kézzúzódást szenvedett el. Ezek következtében a felperes nem képes fizikai munka elvégzésére, így mezőgazdasági munka és nehezebb háztartási tevékenység végzésére sem. A sérüléseivel kapcsolatban szédülés, rosszullet és látásromlás jelentkezett, rendszeres ideggyógyászati kezelésre szorul. A felperes a baleset után feszültté, idegessé, ingerlékennyé vált, lehangoltság, félelemérzet alakult ki nála. A pszichoorganikus agyzúzódás folytán mérsékelt súlyosságú szindróma állapítható meg, emiatt munkaképesség-csökkenése 40%-os.

A felperes 1.000.000,-Ft összegű nem vagyoni kártérítés iránti igényét az alperes túlzottnak tartotta.

A nem vagyoni kártérítés a személyiség védelmét szolgáló polgári jogi szankció, *a nem vagyoni kár az emberi személyiség értékminőségének csökkenésével bekövetkezett kár, amely akkor állapítható meg, ha a személyiség helyzete kedvezőtlenül változik meg a korábbi állapothoz képest.* A felperesnek a balesetet megelőzően az életét tette ki a munka, amit balesete következményeképpen elveszített. Ezen túlmenően a jövőben állandó fájdalomérzettel, csökkentett látással kénytelen együtt élni, további pszichiátriai kezelésre szorul, munkaképessége pedig 40%-os mértékben csökkent. Mindezeket mérlegelve a bíróság a felperes nem vagyoni kárának összegét 500.000,- Ft-ban határozta meg.

4.2. A személyiségi jogsértéssel okozott hátrány feltétele

Első pillantásra az előzőekhez hasonló jogértelmezésre támaszkodnak azok az ítéletek, melyek – bár a fenti „értékminőség csökkenés” kategóriáját nem alkalmazzák – a nem vagyoni kártérítés megállapíthatóságának feltételül szabják a személyi jogsértéssel előidézett valamiféle hátrányt is. Az immateriális kártérítés jogintézményének kompenzációs funkciója (ld. 2. fejezet) aligha érvényesülhetne enélkül, miképpen a Baranya Megyei Bíróság Polgári –és Közigazgatási Kollégiumának (2000. november 17-én elfogadott) III. számú Véleménye rögzíti: „A *kompenzáció* személyi sérelem, hátrány hozzávetőleges kiegyensúlyozása pénzbeli szolgáltatás nyújtásával. A kompenzáció a tönkretett életlehetőségeket helyettesítő, kiegyensúlyozó, az elvesztett helyett másnemű előnyt nyújtó funkciókat tölt be. A jogintézménynek ez a jellemzője azonban kizárólag csak akkor töltheti be célját, ha a jogellenes magatartás következtében keletkeznek olyan hátrányok, amelyek kiegyenlítése – elvileg egyenértékű lehetőségek biztosítása révén – pénzbeli kártérítéssel megalapozható. Ezeknek a hátrányoknak nem kell szükségképpen elérni az élet, társadalmi életben való részvétel elnehezülésének mértékét. A hátránynak az a minimuma, amely a kompenzálható mértéket eléri, egyedi tényállás függvénye, általános ismérvekkel nem határozható meg” (ld. a 34/1992. sz. AB határozat kapcsán kifejtetteket). Ez utóbbi megállapítás szemléletesen példázza a fenti két jogalap-felfogás között – a látszólagos hasonlóság ellenére meglévő – különbségeket, hiszen a „személyiség értékminősége csökkenésének” kategóriája éppen a „kompenzálható hátrány” általános jellegű

megragadására tett kísérlet eredménye. Álláspontunk szerint ugyanakkor más nézőpontból az is felvethető, hogy a „személyiség értékminőségének csökkenése” (ld. 4.1. pont) jelent-e egyáltalán bármiféle tartalmi többletet, pontosítást – ha tetszik: a bíróságok számára konkrétabb támpontot – a „hátránynál”.

4.2.1. A személyhez fűződő jog megsértése esetén a sérelmet szenvedő fél nem vagyoni kártérítést akkor igényelhet, ha olyan hátrány bekövetkeztét bizonyítja, amelynek csökkentéséhez vagy kiküszöböléséhez a nem vagyoni kárpótlás szükséges

(BH 2001/12.: Legfelsőbb Bíróság, Pfv. III. 24 313/1998. sz.)

A *Bírósági Határozatokban* közzétett jogesetet és a Legfelsőbb Bíróság megállapításait az alábbiakban foglaljuk össze. A perbeli tényállás rögzíti, hogy a III-IV. r. felperesek szalmonellával fertőzött süteményt vásároltak az alperes cukrászdájában, amelytől ők és a III. r. felperes kiskorú gyermekei - az I-II. r. felperesek - is fogyasztottak, és valamennyien megbetegedtek. Az I. r. felperes tíz napig volt kórházban, és csak a megbetegedés után két hónappal vált gyógyulttá. A II. r. felperes kórházi ellátásra nem szorult, mintegy négy hétig gyengélkedett. A III. r. felperes tíz napig kórházi kezelésre szorult, mintegy egy hónapon át nem tudta ellátni a szokásos teendőit, és a korábban meglévő kevert érzelmű hangulati zavara a fertőzés következtében rosszabbodott, annak hatása még évekkel később is kimutatható volt. A IV. r. felperes 11 napot töltött kórházban, és a fertőzés után két héttel vált keresőképessé.

A felperesek módosított keresetükben vagyoni és nem vagyoni káraikat érvényesítették az alperessel szemben. Nem vagyoni kártérítésként személyenként 100.000 forintot követeltek.

Az elsőfokú bíróság ítéletével megállapította, hogy a felperesek testi épsége, egészsége sérült, ezért a személyhez fűződő jogaik sérelme folytán nem vagyoni kártérítésre tarthatnak igényt. Az alperest kötelezte az I. r. és II. r. felperesek részére vagyoni kártérítésként személyenként 21.000 forint és kamata, a III. r. felperes részére 51.000 forint és kamata, míg a IV. r. felperes részére 70.783 forint és kamata

megfizetésére. A III. r. felperes kivételével a felperesek nem vagyoni kárigényét a bíróság elutasította, mert a rendelkezésre álló bizonyítékok alapján úgy látta, hogy az I-II. r. és IV. r. felpereseknél nem mutatható ki olyan fizikai, testi, illetőleg lelki sérülés, amely alapot adna a nem vagyoni kártérítésre. A III. r. felperes esetében azonban az orvosszakértői véleményből megállapította az ilyen hátrány bekövetkezését, ezért a nem vagyoni kártérítés iránti követelésének jogalapját megállapítva, annak összegét 50.000 forintban határozta meg.

A másodfokú bíróság az elsőfokú bíróság ítéletét helybenhagyta. Megállapította, hogy a károkozás mértéke az I-II. r. és IV. r. felperesek esetében nem érte el azt a mértéket, amely a nem vagyoni kártérítésre való jogosultságukat megalapozná.

A jogerős ítélet felülvizsgálatát a felperesek kérték. Álláspontjuk szerint a személyhez fűződő jogaik megsértésének jogkövetkezménye a nem vagyoni kártérítés, és méltányosságból a kár mérséklésének nincs helye. Az alperes ellenkérelmében a jogerős ítélet hatályában való fenntartását kérte.

A Legfelsőbb Bíróság megállapította, hogy a felülvizsgálati kérelem nem alapos, és az alábbiak miatt az ítélet felülvizsgálattal támadott részét hatályában fenntartotta. A Ptk. értelmében, akit személyhez fűződő jogában megsértenek, az eset körülményeihez képest kártérítést követelhet a polgári jogi felelősség szabályai szerint. A perben nem volt vitás a felperesek személyhez fűződő jogának megsértése, ezért a jogsértés elkövetésekor a szerződésen kívül okozott károkért való felelősség szabályai szerint követelhetek kártérítést, ezen belül pénzbeli kártérítésként nem vagyoni kárpótlást. Az alperes akkor kötelezhető kártérítésre, ha a kártérítés általános feltételeit - egyebek mellett a kár, ezen belül a nem vagyoni kár bekövetkezését - bizonyítják. *A személyhez fűződő jog megsértése miatt igényelt kártérítésnek is ugyanazok a feltételei, mint bármilyen más, egyéb jogellenes károkozásért követelt kártérítésnek.* Nem helytálló tehát a felperesek felülvizsgálati érvelése, mert *a személyhez fűződő jog megsértése önmagában csak a jogellenes magatartás megállapítására ad alapot:* a sérelmet szenvedő fél nem vagyoni kártérítést csak akkor igényelhet, ha bizonyítja olyan hátrány bekövetkezését, amely indokolja a nem vagyoni kárpótlás megállapítását. Az adott esetben a felperesek a fertőzés következtében átmenetileg szenvedtek el

egészségromlást, azonban ez az I-II. r. és IV. r. felpereseknél nem jelentett olyan hátrányt, amely indokolná részükre a nem vagyoni kárpótlás megítélését, illetőleg a III. r. felperes esetében a megítélt összeg felemelését.

4.2.2. Valamely népcsoporthoz tartozás miatt okozott személyiségsértéssel összefüggésben jelentkező hátrányok megalapozzák a nem vagyoni kárpótlás iránti igényt

(BH 2001/366.: Legfelsőbb Bíróság Pfv. IV. 23 045/2000. sz.)

A jogerős ítélet által megállapított tényállást a következőképpen foglalhatjuk össze. Az alperesek elhatározták, hogy megfélemlítenek egy roma családot. Ezért felkeresték az I. r. felperes lakását, az épületre meggyújtott Molotov koktélokot dobtak, és azt kiabálták: „büdös cigányok, a zsírotokon sültök meg”. A szobába esett gyújtópalackok lángra lobbantották az egyes berendezési tárgyakat. A lakásban tartózkodó felperesek megrémültek, hiányos ruházatban, sírva menekültek ki a házból. Azóta sötétben nem mernek kimenni az utcára, a gyermekek sokáig felsírtak éjszakánként, az iskolában tartózkodóbbak, visszahúzódozóbbak lettek. Az alperesek bűnösségét társtettesként elkövetett garázdaság és rongálás büntetében a büntető bíróság jogerős ítéletében megállapította.

A jogerős ítélet szerint az alperesek ezen magatartásukkal megsértették a felperesek személyhez fűződő jogait, ezen belül az emberi méltóságukat, illetve a hátrányos megkülönböztetés tilalmát (ld. az emberi méltóság ezen értelmezésének bírálatát a 3.1. pontban). Miután *a személyhez fűződő jog megsértésével, mint jogellenes magatartással összefüggésben felpereseket nem vagyoni hátrány érte*, a jogerős ítélet kötelezte alpereseket, hogy egyetemlegesen fizessenek meg a felpereseknek személyenként 300.000,-Ft-ot kamataival együtt nem vagyoni kártérítés címén.

A Legfelsőbb Bíróságnak az I., III. és VII. r. alperesek által – az ítélet hatályon kívül helyezése érdekében – kezdeményezett felülvizsgálati eljárásban kifejtett álláspontjából az alábbiakat húzzuk alá. Helyesen határozta meg a jogerős ítélet, hogy az alperesek a felpereseknek egy népcsoporthoz való tartozása, cigány származása miatt tanúsítottak garázda magatartást, amellyel megsértették a felperesek zavartalan

magánélethez és a tulajdonuk sérthetlenségéhez fűződő alkotmányos jogait, továbbá a hátrányos megkülönböztetés tilalmát és a felperesek emberi méltóságát. Az alpereseknek ez a jogellenes magatartása a felperesek számára nem vagyoni kárpótlást megalapozó hátránnyal járt. Mindezekre figyelemmel a Legfelsőbb Bíróság az ítélet felülvizsgálattal támadott részét hatályában fenntartotta.

5. A személyiségi jogsértés miatti elégtétel az eszmei kártérítés jogalapjaként

5.1. Az igény megtagadása az „ember-roncs” károsultat az elégtételtől fosztaná meg

(Legfelsőbb Bíróság, Pf. III. 20 343/1982. sz.)⁵⁶

Meglátásunk szerint a *bírói gyakorlatban túlnyomórészt az immateriális kártérítés kompenzációs funkciója érvényesül*, a kártérítési szempont alkalmazását támasztja alá a Ptk. rendelkezése és a jogintézmény rendszerbeli elhelyezése is. Az ítélezés során azonban adódtak, adódnak olyan esetek, amikor *a kompenzáció lehetetlenné válik*, és kiténik: az okozott nem vagyoni hátrány hozzávetőleges kiegyensúlyozása, sőt bármiféle kísérlet a kiegyenlítésére eleve reménytelen. Ilyenkor az eszmei kártérítés ősi, büntetőjogi eredetű funkciója kerül(het) előtérbe, vagyis a magánjogi megtorlás, a represszió, a társadalom reprobációjának, rosszallásának kinyilvánítása.

Ezt példázza a fenti számú ügy is, melyben a felperes a közlekedési baleseti sérülések következtében kialakult, véglegesnek tekinthető állapota (agysérülés utáni állapot, agyvelőbántalom, értelmi leépülés, zavartság, reszketegkór) folytán 90%-ban elveszítette munkaképességét. A Legfelsőbb Bíróság álláspontja szerint az a körülmény, hogy a nem vagyoni hátrány a szellemi, elméleti képességek csökkenésében, elvesztésében jelentkezik (vagyis a sérelmet szenvedett személy már képtelen az eszmei kártérítést felfogni), nem jelentheti azt, hogy a nem vagyoni kártérítésnek nincsen alapja. Az ezzel *ellentétes vélemény erkölcsileg is tarthatatlan*. Az, hogy a felperes rendkívül súlyos nem vagyoni kárát enyhítendő kárpótlást nem a felperes maga, hanem családja képes csupán a javára felhasználni, korántsem jelenti

azt, hogy ezáltal a kárpótlás nem töltheti be a rendeltetését. „Az igény megtagadása az ilyen ’ember-roncs’ károsultat éppen az elégtételtől fosztaná meg.”

Nézetünk szerint azonban ebben az esetben a károsult az eszmei elégtételt már éppen úgy nem képes felfogni, mint ahogyan a hozzávetőleges reparációt célzó immateriális kártérítést sem. Az elégtétel ezúttal tehát lényegét, rendeltetését tekintve nem más, mint magánjogi bírság, amely „nem a károsult javára, hanem a károkozó hátrányára – egészen tisztán: *büntetésként funkcionál.*”⁵⁷ – jöllehet ezt az ítélet kifejezetten nem rögzíti (ld. 1. fejezet: az új Ptk. Konceptiója a sérelemdíj bevezetéséről).

5.2. Az elégtétel és a kompenzáció együttes alkalmazása

*(Baranya Megyei Munkaügyi Bíróság, 3. M. 571/1997/9. sz.)*⁵⁸

A hazai bírói gyakorlatból szép számmal említhetünk olyan eseteket, amelyekben a *minél teljesebb körű személyiségvédelem biztosítása érdekében* a klasszikus alapozású kompenzáció mellett elégtételt is megítélnék. Ezt illusztrálja a fenti számú munkaügyi ítélet is. A megállapított tényállás arról szól, hogy a benzinkútkezelő felperest 43 éves korában brutális rablótámadás érte, aminek eredményeként olyan mértékű agykárosodást szenvedett, hogy munkaképességét véglegesen, 100%-osan elveszítette. Élete végéig majdhogynem „anyai gondoskodásra” szorul. Javára 6.000.000,-Ft, az öt gondozó felesége javára 3.000.000,-Ft és közös háztartásukban nevelt 17 éves fiuk javára további 500.000,-Ft nem vagyoni kártérítést ítélték meg. A bíróság „- nagyon is helytállóan - a tényállás brutális és kegyetlen volta folytán a nem vagyoni kártérítés elégtétel funkcióját is alkalmazta a kompenzációs funkció mellett.”(Lábady)⁵⁹ Mint már korábban (ld. 1. fejezet) jeleztük, az új Ptk. Konceptiója nem tenné lehetővé a sérelemdíj és a nem vagyoni kártérítés együttes alkalmazását.

5.3. Az elégtétellel kapcsolatos jogalkotási hiány kitöltése

A korábbiakban már többször idézett Előterjesztés – amely a Baranya Megyei Bíróság Polgári –és Közigazgatási Kollégiumának 2000. november 17-i ülésére készült⁶⁰ – kísérletet tett az eseti döntésekben szereplő, azonban *bírói joggá nem vált elégtételadás hivatkozási alapjának kidolgozására* – a tételes jog keretei között. Első

megközelítésre reménytelennek tűnik ez a vállalkozás: a Ptk. a nem vagyoni kár „megtérítéséről” rendelkezik.

Az *Előterjesztés* abból indul ki, hogy a személyhez fűződő jogok objektív szankciói között fellelhető az elégtétel. A Ptk. 84. § (1) bekezdés c) pontjának első fordulata értelmében az, akit személyhez fűződő jogában megsértenek, követelheti, hogy a jogsértő nyilatkozattal vagy más megfelelő módon adjon elégtételt. Az *Előterjesztés* okfejtése szerint, ha a bíróság úgy látja, hogy a nyilatkozattal történő elégtételadás elégtelennek bizonyulna, „és úgy ítéli meg, hogy *az elégtételadás megfelelő módja a nem vagyoni kártérítés*, e rendelkezésre alapozva alkalmazhatja a szankciót. Azt ugyanis, hogy mi az elégtételadás megfelelő módja, a törvény felhatalmazása alapján a bíróság mondja meg. Hogy mikor ítélheti így a bíróság, erre nézve általánosságban csak annyi mondható, hogy a jogsértésnek súlyosnak és általában súlyosan felröhátónak kell lennie. A törvénynek a 'más megfelelő módra' utaló rendelkezése – ugyanúgy, mint a nem vagyoni kártérítés keretjogszabály.” A fenti kollégiumi ülés egyhangúlag elfogadta ezt a megoldást azokban az esetekben, amikor a jogsértés nem valósított meg olyan hátrányt, amely a nem vagyoni kártérítés kompenzációs funkciójával hozzávetőlegesen kiegyenlíthető lenne (IV. számú Vélemény).

Mindehhez fűzi az *Előterjesztés* a *Legfelsőbb Bíróság Polgári Kollégiumának* a IV. számú Vélemény alapjául szolgáló IV. számú Ajánlással kapcsolatban – dr. Horeczky Károly által – közölt álláspontját. Ennek lényege, hogy a marasztalás indokaként a fenti rendelkezés felhívása nem helytálló. A jogintézmény a deliktuális jogban gyökerezik, és amíg a Ptk. módosítására sor nem kerül, szükségtelen a kollégiumnak ezzel a kérdéssel foglalkoznia, így az ajánlásról véleményt alkotni indokolatlan.

6. A Ptk. hatályon kívül helyezett 354. §-a mint az immateriális kártérítés jogalapja

6.1. A megsemmisített jogszabályi rendelkezések továbbélése a bírói jogban

(Pécsi Városi Bíróság, 7 20 926/1996/27. sz.)⁶¹

„A nem vagyoni kár fogalmát a Ptk. tételesen nem határozza meg – szól az ítélet indokolása –, azonban *a korábban hatályos szabályozás*, és az annak alkalmazása során kialakult bírói gyakorlat szerint a károsult az esetben jogosult nem vagyoni kártérítésre, ha a károkozás a társadalmi életben való részvételét, vagy egyébként életét tartósan vagy súlyosan megnehezíti.”

Határozott álláspontunk, hogy a fenti érvelés és jogfelfogás tarthatatlan, az Alkotmánybíróság által alkotmányellenesnek minősített és megsemmisített jogszabályi részek, illetve a meg nem semmisített rendelkezések a későbbi hatályon kívül helyezést követően (a túlhúzódó hatály kivételétől eltekintve) nem jelenthetik semmiféle igény jogalapját, azokra jogszerűen hivatkozni nem lehet. „Ezért az ítéletek indokolásában a korábbi törvényi rendelkezés tényálláselemeinek a nem vagyoni kártérítés feltételeként való felhívásával fel kellene hagyni.”

6.2. A nem vagyoni kártérítés jogalapja a Ptk. 354. §-a, ha az a követelés keletkezésekor hatályban volt

(BH 1997/3.: Legfelsőbb Bíróság, Pfv. III. 22955/1994. sz.)

Az előzőekben kifejtettek nem jelentik azt, hogy bizonyos feltételek esetén ne lehetne mégis jogszerűen hivatkozni a ma már teljes egészében hatályon kívül helyezett 354. §-ra. A Kommentár külön felhívja a figyelmet arra, hogy az Alkotmánybíróság 34/1992. AB határozatának kihirdetését, vagyis 1992. VI. 1-jét, illetve az 1993. évi XCII. törvény 40. §-ának hatálybalépését megelőző időszakban keletkezett követelések megítélésakor az akkor hatályos jogot, azaz a Ptk. 354. §-át kell továbbra is alkalmazni. Ez esetben az abban rögzített feltételek vizsgálatával állapítható meg az igény jogalapja.

A Legfelsőbb Bíróság fenti számú határozatában hangsúlyozta, hogy akkor, *ha a sérülést okozó baleset bekövetkezése idején a Ptk. ezen paragrafus hatályban volt*, az azóta hatályát veszített rendelkezést kell továbbra is alapul venni, és ennek megfelelően kell számbavenni a kialakult hátrányokat, illetőleg a károkozás hátrányos következményeit.

6.3. A nem vagyoni kárigény csak az 1977. évi IV. törvény hatályba lépése után bekövetkezett károkozás esetén érvényesíthető

(Legfelsőbb Bíróság, Pfv. III. 20 005/1995. sz.)⁶²

A felperes házastársa 1968. december 26-án közlekedési balesetben életét veszítette.

A kereseti kérelemben vagyoni és nem vagyoni kárának megtérítésére is kérte alperes kötelezését. A másodfokú bíróság a nem vagyoni kár iránti igényt elutasította. Indokolásában aláhúzta, hogy a nem vagyoni kárigényt az 1977. évi IV. törvény hatályba lépéséről szóló 1978. évi 2. tvr. 14. §-a értelmében *csak a hatályba lépése (1978. március 1.) után bekövetkezett károkozó magatartás esetén lehet alkalmazni*. A károkozó magatartás ezelőtt történt, ezért a felperes nem vagyoni kárpótlást nem követelhet.

A jogerős ítélet felülvizsgálatát a felperes kérte. Meglátása szerint igénye azért alapos, mert a károkozó magatartás eredményéhez képest, annak eredményeként a nem vagyoni kár, azaz a felperes elesettsége, öregkori magányossága, támasznélkülisége már a Ptk. új szabályának hatályba lépése után következett be.

A Legfelsőbb Bíróság a felülvizsgálati kérelmet elutasította. Megállapította, hogy nem tévedett a jogerős ítélet a nem vagyoni kárigény elutasítása kérdésében. A károkozás 1968. december 26-án történt, így a felperes nem vagyoni kára – a házastársa elvesztésével szükségszerűen együtt járó hátrány – akkor bekövetkezett. Ehhez képest nem jelent új igényt a felperes előrehaladott kora és egészségi állapota.

Jelezni kívánjuk, hogy a magunk részéről a károsodás bekövetkezésének idejével kapcsolatos fejtegetést vitathatónak tartjuk. A megalapozott állásfoglaláshoz azonban

kétségtelenül szükséges volna a részletes tényállás ismerete. Másfelől ezúttal a károsodás időpontjának, bekövetkezésének vizsgálata irreleváns, hiszen a hatályba léptető rendelkezésből fakadóan a nem vagyoni kárigény csak az 1978. március 1-je utáni károkozások vonatkozásában érvényesíthető.

6.4. Az eszmei kárigény érvényesíthetősége a károkozási folyamat túlhúzódására tekintettel

A fentiekből kitűnik, hogy a nem vagyoni kárigény csak akkor érvényesíthető, ha a károkozás 1978. március 1-je után történt. A gyakorlatban azonban felvetődnek olyan esetek, melyekben nem pusztán a károkozás és a kár bekövetkezése válik el egymástól, hanem maga a *károkozás is folyamattá válik, elhúzódik*. Szomorú példája ennek a *permanens radioaktív sugárzás* – jóllehet egy ideig nem is érzékelhető – egészségkárosító hatása. Ha mindez már akkor elkezdődött, amikor az immateriális kártérítésnek még jogalapja sem volt, ugyanakkor folytatódik a jogalap törvényi szabályozását követően is, a fentiekben többször idézett *Előterjesztésben vázolt megoldási javaslat* a következő. Ennek a folytatólagos időszaknak a károkozásaiért az alperes felelőssége megállapítható, az a körülmény pedig, hogy létezett egy olyan károkozási periódus, amelyért az alperes – jogalap hiányában – felelőssé nem tehető, az összecszerúség körében értékelendő.

7. Nem vagyoni kártérítés bármely jogi érdek csorbítása esetén?

(Legfelsőbb Bíróság, Pf. V. 23 937/1997/3. sz.)⁶³

Az eszmei kártérítés bírói megítélése – mint azt a fentiekből láthatjuk – korántsem egységes, az egyes ítéleti indokolásokból többféle jellemzően ismétlődő felfogás körvonalazható. Az újabb törvénykezési gyakorlat vizsgálata során ez idáig olyan jogalap-megközelítéseket vázoltunk, amelyek mindegyikére jó néhány eseti döntés hozható fel példaként. Ezzel szemben az alábbi határozat álláspontja szinte kivételesnek mondható, a címben szereplő kérdőjellel határozott aggályunkat kívántuk jelezni a következő érvelés elfogadhatóságával kapcsolatban. Dolgozatunkban elsősorban azért idézzük, hogy rávilágítsunk a jogi szabályozás és az egységes bírói

jog hiányában kialakult *jogértelmezési bizonytalanság* következményeire, illetőleg arra, hogy még az ítélkezés legfelsőbb szintjén is nőhetnek olykor „vadhajtások”.

„Annyiban nem osztotta a Legfelsőbb Bíróság az elsőfokú bíróság jogi álláspontját – szól a határozat –, hogy a nem vagyoni kártérítésre kizárólag a személyiségi jogok megsértése ad alapot. Nem vagyoni kártérítés ugyanis *bármely jogi érdek csorbitása esetén megítélhető, ha a jogsértés okozta hátrányok teljes kiegyenlítése csak így történhet meg*. Ez következik a Ptk. 355. §-ának (1) bekezdéséből is. A Ptk. e rendelkezése ugyanis nem korlátozza a nem vagyoni kártérítést a személyiségi jogok megsértésével okozott hátrányok kiegyenlítésére.”

Dolgozatunk zárásaként, vizsgálódásainkat követően elmondhatjuk, hogy a mai magyar bírói jogban legalább *4-5 jellemzőnek tekinthető jogalap-megközelítés* mutatható ki a nem vagyoni kártérítéssel kapcsolatban, melyeket igyekeztünk körüljárni. Láthattuk, hogy e jogintézménynek a deliktuális jogban való elhelyezéséből és a klasszikus kártérítési jogfelfogásból következően *elsősorban a kompenzációs funkcióját ismerik el*, ennek megfelelően kísérelnek meg valamiféle nem vagyoni hátrányt, személyi kárt is kimutatni, illetve megkövetelni a jogalap körében. Bemutattuk, hogy esetenként működnek még a régi reflexek, a hatályon kívül helyezett rendelkezésekre való hivatkozás azonban (a túlhúzódos hatály esetét kivéve) teljesen alaptalan. Egyre többször jelenik meg ugyanakkor az immateriális kártérítés *elégtétel funkciójának alkalmazása is*, önállóan elsősorban azokban az esetekben, ahol a nem vagyoni kártérítés még hozzávetőleges kompenzációként sem értelmezhető. Az új Ptk. közzétett Konceptiója – az immateriális kártérítés kettős funkcióját elismerve – egyaránt javasolja a személyiségi jogsértéssel okozott hátrány kompenzálásaként alkalmazandó nem vagyoni kártérítés és a személyhez fűződő jogok szankciói körében pénzbeli elégtételadásként sérelemdíj bevezetését.

A közeljövőre vonatkozó kérdésként fogalmazhatjuk meg dolgozatunk végén, hogy vajon – a várhatóan rövidtávon nem módosuló hatályos törvényi rendelkezések mellett – *lesz-e határozott szándék az egységes bírói gyakorlat kialakítására*, a Kommentárban is sürgetett jogegységi határozat megalkotására, vagy pedig a továbbiakban szintén a már jelzett elzárkózó magatartás lesz érzékelhető a Legfelsőbb Bíróság részéről (ld. 5.3. pont). Felvethető az is a fentiekre figyelemmel, hogy a jogtudomány képviselőinek különféle fórumokon kifejtett nézetei, illetve – akár megyei szinten – a joggyakorlat közelítésére tett próbálkozások, megfogalmazott vélemények képesek lesznek-e *hatást gyakorolni az országos ítélkezésre*.

Amennyiben a nem vagyoni kártérítés gyakorlatában a közeljövőben egységesítő hatások nem érvényesülnek, úgy az új Ptk. megalkotásáig kizárólag a bíróságok esetről-esetre tanúsított „józanágától, személyes elkötelezettségétől és mértéktartásától” remélhetjük a jelzett ellentmondások feloldását. Az új Ptk. kodifikációjának munkálatai – melyek egy részletét dolgozatunkban is érintettük – immár a jogásztársadalom által a nyilvánosságra hozott Konceptióra tett kiegészítő, módosító javaslatok felhasználásával folytatódnak.

JEGYZETEK

¹ Jelen dolgozatom alapjául szolgált **A nem vagyoni kártérítés jogalapja c. szakdolgozatom**: ELTE Jogi Továbbképző Intézet, Biztosítási szakjogász képzés, konzulens: Dr. Lábady Tamás, Bp., 2001.

Felhasználtam továbbá **Dr. Lábady Tamás A nem vagyoni kártérítés újabb bírói gyakorlata c. művéről írt könyvismertetésem**et /ld. különösen 3.1. pont/: **Dolgozat**. ELTE Állam –és Jogtudományi Kar, Alkotmányjogi Tanszék, Állam –és jogtudományi doktori képzési program – II. évfolyam, 1. félév, konzulens: Dr. Kukorelli István, Bp., 2002.

² **Előterjesztés „A nem vagyoni kártérítés a polgári és a munkaügyi perekben” tárgyú, a Baranya Megyei Bíróság Polgári –és Közigazgatási Kollégiumának 2000. november 17-én megtartott kollégiumi ülésére – Dr. Gátos György kollégiumvezető, Dr. Lábady Tamás tanácselnök, Dr. Tolnai Ildikó jegyzőkönyvvezető. in: Bírósági Döntések Tára II/2.**

³ uo.

⁴ 1959. évi IV. törvény

⁵ 1977. évi IV. törvény

⁶ **A Kodifikációs Főbizottság 2000. június 1-jei határozatai.** in: Polgári Jogi Kodifikáció 2000/2.

⁷ **Lábady Tamás: A kártérítési felelősségi jog és a biztosítási jog reformjának elvi és gyakorlati kérdései.** ELTE Jogi Továbbképző Intézet, Bp., 2001.

⁸ ld. 2. számú jegyzet

⁹ **Grosschmid Béni: Fejezetek kötelmi jogunk köréből.** I. k. Wigand F.K. Könyvnyomdája Pozsonyban, 1901.

¹⁰ **Horeczky Károly: A nem vagyoni kártérítés jogintézménye.** in: Gazdaság és Jog 1996/2.

¹¹ **A Polgári törvénykönyv magyarázata 1.** KJK-Kerszöv Jogi és Üzleti Kiadó Kft., Bp., 2001.

¹² uo.

¹³ Az egyetemes jogtörténeti példákra ld. **Lábady Tamás: A nem vagyoni kártérítés újabb bírói gyakorlata.** ELTE Jogi Továbbképző Intézet, Bp., 1992., 12-14. old.

¹⁴ uo.

¹⁵ uo., 13. old.

¹⁶ **Zoltán Ödön: A nem vagyoni kár megtérítéséről.** in: Magyar Jog 1991/9.

¹⁷ idézi Lábady: A nem vagyoni kártérítés újabb...id.m., 15. old.

¹⁸ A Polgári törvénykönyv magyarázata...id.m., 1195-1196. old.

¹⁹ Horeczky id.m.

²⁰ **Törő Károly: A nem vagyoni kártérítés gyakorlati kérdései.** in: Magyar Jog 1992/8.

²¹ ld. 2.sz. jegyzet

²² Horeczky id.m.

²³ Törő id.m.

²⁴ Zoltán id.m.

²⁵ A polgári törvénykönyv magyarázata...id.m., 1197. old.

²⁶ Horeczky id.m.

²⁷ uo.

²⁸ „...a jogintézmény tartalmi szabályozása teljesen hiányzik. Ezt a bírósági gyakorlatnak kell pótolnia, és kialakítania az Alkotmánybíróság határozatának megfelelő jogi feltételeket.” – A polgári törvénykönyv magy....id.m., 1199. old.

²⁹ A 34/1992. (VI.1.) AB határozat a következőképpen fogalmaz: „Nemcsak a kár nagysága, de maga a személyi kár bekövetkezése is becslésen alapul, amelynek objektív mércéje nincs, s amelyet éppen ezért a jogi szabályozásban alkotmányosan nem lehet a következményekhez igazítani. Ebben egyedül a bíróságok józanságának, személyes elkötelezettségének és mértéktartásának lehet meghatározó szerepe.”

³⁰ **Az új Polgári Törvénykönyv koncepciója.** in: Magyar Közlöny 2002/15/II.sz.

³¹ **Lábady Tamás: A nem vagyoni kártérítés funkciójáról.** in: Biztosítási Szemle 1991/11-12. old.

³² **Szladits Károly: A magyar magánjog vázlatja II.** Grill Károly Könyvkiadó Vállalata, Bp., 1937.

³³ uo., III. rész, 395. old.

³⁴ Horeczky id.m.

³⁵ uo.

³⁶ uo.

³⁷ Musielak – idézi Lábady: A nem vagyoni kártérítés funkciójáról...id.m.

³⁸ idézi: **Az értelmezett Alkotmány.** szerk.: dr.Holló András, dr.Balogh Zsolt, Magyar Hivatalos Közlönykiadó, Bp., 2000., 524. old.

³⁹ id. uo., 526. old.

⁴⁰ **Sólyom László: Az alkotmánybíráskodás kezdetei Magyarországon.** Osiris Kiadó, Bp., 2001., 452-453. old.

⁴¹ Az új Ptk. koncepciója id.m. Bevezetés. A) Általános kérdések. III. Az Alkotmány rendelkezéseinek, az emberi jogoknak és az alapvető szabadságoknak érvényre juttatása az új Polgári Törvénykönyvben.

⁴² **Lábady Tamás: Alkotmányjogi hatások a készülő Ptk. szabályaira.** in: Polgári Jogi Kodifikáció 2000/2.

⁴³ **Petrik Ferenc: Az új polgári törvénykönyvről.** in: Magyar Jog 2000/3.

⁴⁴ ld. 42.sz. jegyzet

⁴⁵ ld. 43.sz. jegyzet

⁴⁶ Az új Ptk. koncepciója id.m. Első könyv. A személyek. IV. A személyiségi jogok.

⁴⁷ A dolgozatban feldolgozott bírósági határozatokat részben **Köles Tibor: A nem vagyoni kár** c. gyakorlati kézikönyvében összegyűjtött és összefoglalt ítéletek köréből választottam ki (HVG-ORAC Lap –és Könyvkiadó Kft., 1997.) – ld. a dolgozat 3.2.; 3.3.; 3.4.; 3.5.; 4.1.1.; 4.1.2.; 4.1.3. és 6.3. pontjai.

⁴⁸ uo.

⁴⁹ uo.

⁵⁰ uo.

⁵¹ **Petrik Ferenc: Nem vagyoni kárpótlás: a személyiségvédelem általános és feltétlen eszköze.** in: Magyar Jog 1991/6.

⁵² ld. 2.sz. jegyzetben feltüntetett Előterjesztésben ezzel kapcsolatban kifejtett kritikát

⁵³ ld. 47.sz. jegyzet

⁵⁴ uo.

⁵⁵ uo.

⁵⁶ Az általam vizsgált ítéleteket – Köles id.m. és a Bírósági Határozatok mellett – a 2.sz. jegyzetben feltüntetett Előterjesztésben elemzettek közül választottam ki. ld. a dolgozat 5.1.; 5.2.; 6.1. pontjai és a 7. fejezet.

⁵⁷ Lábady: A nem vagyoni kártérítés funkciójáról...id.m.

⁵⁸ ld. 56.sz. jegyzet

⁵⁹ ld. 2.sz. jegyzet

⁶⁰ uo.

⁶¹ ld. 56.sz. jegyzet

⁶² ld. 47.sz. jegyzet

⁶³ ld. 56.sz. jegyzet